

Ivan Tomšič.

(Spisal Fr. Ksav. T.)

Dné 18. malega travna t. l. o pozni popoldanski uri se je pomikala dolga vrsta pogrebcev z mestnega trga ljubljanskega proti sv. Krištofu. Vzlic jako neugodnemu vremenu si videl tu različne dostojanstvenike iz mesta in tudi dokaj duhovskih in svetnih gospodov z dežele, posebno iz okolice. Čul si iz mnogih ust: „Škoda, da je tako naglo umrl.“ Spremljali smo k počitku truplo Ivana Tomšiča, kateri je zapustil to dolino solzá dné 17. mal. travna ob pol deveti uri zjutraj, večkrat prejemši sv. zakramente za umirajoče, po dolgotrajni mučni bolezni, v bridko žalost svoje družine in nebrojnih znancev in prijateljev. Zapustil je svet vzor učiteljstva slovenskega, iskren mladinoljub; ostavil nas je „vrtnar“, ki je v svojem „Vrtcu“ gojil najlepše cvetlice, spletal krasne vence ljubi slovenski mladini v dóbi triindvajsetih let in štirih mesecev.

Ivan Tomšič se je rodil v prijazni belokranjski vasi Vinici ob Kolpi na kranjsko-hrvaški meji dné 4. grudna leta 1838., kjer mu je oče Bernard učiteljeval. Prvi pouk je dobil od očeta, ki je bil slovenski pisatelj; ta mu je vcepil najnežnejše čute do prirode, vspodbudil ga k marljivemu delovanju, zakaj že v mladih letih je priobčil Ivan kratke sestavke v „Vedežu“. Oče mu je vzbudil srcé do Boga in do milega slovenskega naroda, katerega ni nikdar ostavil, katerega se je vedno držal zvesto, tudi v viharnih časih.

Dovršivši domačo šolo, prišel je nadarjeni mladenič s pomočjo blagih dobrotnikov v Ljubljano, kjer je marljivo nadaljeval nauke, posvetivši se stanu svojega očeta. L. 1860. je postal učitelj.

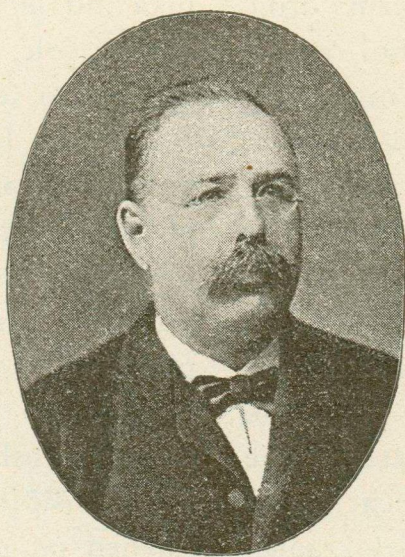
Prvo službovanje je nastopil v Tržiču. Mladega učitelja je vse ljubilo in spoštovalo, pa delavnost njegova ni ostala neznana tudi predstojnikom. Premestili so ga po osemletnem službovanju na ljubljansko normalko, ki je pozneje postala c. kr. vadnica za nastopne učitelje, in Tomšič je bil vadniški učitelj do svoje smrti.

Na vadnicah so vedno izborni učitelji, ker ti ne poučujejo samo njim izročene mladine, ampak vadijo tudi učiteljske pripravnike v poučevanju; torej je to težavna in zelo važna služba,

kateri pa je bil Tomšič kos. Za vsako uro se je vestno pripravljal, poučevanje njegovo je bilo vzorno; niti otroci, niti pripravniki se niso dolgočasili pri njegovem pouku, marveč še prehitro je potekla ura. Da bi le znal in mogel vsak učitelj tako poučevati, da bi znal vsak tako vestno obračati čas! Tomšič je bil pravi vrtnar na šolskem polju. Vedno je deloval na to, da si pridobi ljubezen učencev, katero je tudi dosegal z jedrnatim, kratkočasnim poučevanjem, z mirnim, ljubim obnašanjem.

Šole ni zamudil nikdar, le bolezen, ali kak drug tehten vzrok ga je primoral, da ni šel v šolo.

Leta 1889. je sprejel službo c. kr. okrajnega šolskega nadzornika za okolico ljubljansko. V svojem nastopnem govoru pri zborovanju učiteljev dné 16. prosinca l. 1889. jih je nagovoril ne kot njihov nadzornik, marveč kot tovariš: „Bodimo odkritosrčni drug proti drugemu, izpolnjujmo vestno svoje dolžnosti, bodimo zložni med seboj, z duhovščino in občino, to nam bode lajšalo težavni stan.“ To so bile zlate besede, besede iz ust moža, kateri se jih

Ivan Tomšič. (Po fotografiji.)

je vedno držal. V trenutku si je pridobil ljubezen navzočih; pa kaj tudi ne, saj smo ga že prej vsi spoštovali in vsi se veselili njegovega imenovanja, — to imenovanje je bilo na pravem mestu — in če kdo, zaslužil je Tomšič, da mu je bil izročen ta častni posel.

Vselej, kadar je obiskal to ali ono šolo, razveselil se je učitelj njegovega prihoda, da, še otroci so bili veseli, ko so zagledali prijazni obraz ljubega nadzornika, ki je imel za vsakega prijazno besedo in lepo opominjal otroke njihovih dolžnostij do Boga, starišev in učitelja. Tudi malopridneža je vselej lepo posvaril z mirno besedo, — saj jeze ni poznal.

Čez vse udan pa je bil svoji družini, njo je ljubil; bil je res pravi družinski oče. Z otroki je hodil v cerkev, na izprehod; z družino je vedno skupno molil in jedel, vsi so mu bili ljubi in dragi. Modro je svaril, opominjal, a tudi hvalil, kakor je bilo potreba.

Prijateljem in znancem je bil ljubezniv drug, rad je zahajal v družbo na razvedrilo, rad šel ven na deželo; najrajši pa je prišel med svoje rodno ljudstvo v prijazno Belokrajino, kjer se je radoval med svojimi starimi znanci in sorodniki, ne opuščajoč niti belokranjskih navad. Na Žeželj¹⁾ k Materi Božji je hodil najrajši o prazniku Sladkega imena Marijinega, ko je največji shod. Tu se je spominjal svojih mladostnih let, ko je še bosopet nabiral drva po prijaznem griču, ko je zahajal k sosedu v trgatev, tu je gledal vedno radostno pečenega janjca in privoščil si ga košček, kakor drugi Belokranjci.

Ivan Tomšič je bil pa tudi pisatelj in sicer pisatelj za mladino. Veliko smo že imeli in imamo še v Slovencih pisateljev, za mladino jih je pa le malo, zakaj za nežne otroke pisati ni tako lahko. Premišljevati in piliti je treba pisatelju take spise bolj nego druge, predno jih izdá. Bilo bi mnogo preobširno za nas, da bi naštevati tudi le imenitnejše spise njegove v „Vrtcu“ in v drugih listih. Posvetil je slovenski mladini res vse svoje duševne moči; bil ji je pesnik, pripovedovalec, zemljepisec, naravoslovec — in kar je največ, bil je v celi svoji

¹⁾ Žeželj je griček nad Vinico z romarsko cerkvijo; posebno veliko Hrvatov dojde tje ob shodih.

pisateljski dôbi, od svojega petnajstega leta do smrti, veren in plemenit vodnik k poštenemu, verskovzornemu življenju. Prvi spis njegov je prinesel „Šolski prijatelj“ l. 1853., in od tega časa je neutrudno sodeloval ne le pri tem listu, ampak tudi pri „Danici“, „Učiteljskem Tovaršu“, „Slov. Glasniku“, „Primorskem Ilirjanu“, „Primorcu“, „Novicah“ in pri „Besedniku“. Izdal je okoli trideset knjig in knjižic, katere so se jako priljubile ne le mladini, ampak tudi odraslim. S kako slastjo prebira mladina njegov „Nazorni nauk v podobah“, „Zlate orehe“, „Petra rokodelčiča“ in mnoge druge krajše in daljše spise! Pa tudi za šolsko rabo je priredil mnogo knjig, kakor n. pr. Močnikove računice. Sedemnajst let je sestavljal za „Matico Slov.“ „Slovensko bibliografijo“. Njegovo najlepše delo pa je časopis „Vrtec“, ki bode poznim rodovom pričal o Tomšičevi delavnosti. Triindvajset letnikov je uredil sam, pri četrti številki tega letnika mu je smrt ustavila pero. Saj je ni slovenske šole, da bi ne imela „Vrtca“. Bere ga rado staro in mlado. Ko sem še hodil v domačo šolo, bil sem vselej „Vrtca“ vesel, ko je prišel. Pokazal je Tomšič z „Vrtcem“, kako je treba pisati za nežna otroška srca, in zbral okoli sebe veliko domoljubov, ki so ga začeli posnemati in stopili v njegovo kolo. Naj vsi pisatelji za mladino posnemajo Tomšiča in se ravnaajo po njegovih navodilih, s tem bodo najbolj proslavili njegov spomin.

Tomšič je bil odbornik raznih društev in proslavljen od presvetlega cesarja z zlatim zaslužnim križcem, odlikovanjem, katero je v resnici zaslužil. Bil je velike in krepke postave, rdečeličen in moške, bolj počasne hoje. Bolehal je dolgo, mučila ga je vodenica. Toda jako potrpežljivo je prenašal bolezen. Rekel je, da bi trpljenja ne mogel prenašati, ako bi ga ne tolažila sveta vera.

S temi malimi vrsticami sem se Te spomnil, blagi mož, nadzornik in tovariš. Bodi zagotovljen, da bomo i nadalje delovali po Tvojih navodilih, saj si nam bil vselej vzor. Bog Ti daj večni mir in pokoj po trudapolnem delu, in da se kdaj veselo snidemo v nebeških višavah!

V kmetiški hiši.

Gospodov dan. Poslednji solnčni žarek
Na slamnato se vpira kočo.
Svečano mir razteza svoja krila
Na trudno zemljo, cesto vročo.

Deklè pri oknu piše bratu pismo
V deželo daljno onkraj morja,
Kakó domá zlati se žitno polje
In vinska zelené pogorja;

Da stariši bi jedenkrat ga radi
V domači hiši zopet zrli;
Kakò imá se ta in oni znanec,
In kateri znanci so pomrli.

Pri peči mlajši bratec, mlajša sestra
Igrata se in šepetata,
Da luna je srebrna, méni bratec,
Sestrica trdi, da je zlata.

Oprt sedí na róko hišni oče
In záse tiho premišljuje:
Sadili smo, prašiti bode treba;
A ni dežja, to je najhuje.

Polaga v zibelko otroka mati:
Zaspančkaj, dete, noč se bliža.
Molitev mu večerno narekuje
In čelo potlej mu prekriža.

Na steni zdrkne ura zaprašena,
Za goro žarno solnce zájde.
Zadremlje deca, list dopiše sestra,
Objame noč zelene brajde.

O mirna koča, verni prebivalci,
Kakó ste mili duši moji!
Saj česar mesta nimajo bogata,
Imate v borni koči svoji.

In to je mir in to je zadovoljnost.
Kaj mari vam hrumeča bitev,
Ki svet jo razsvetljeni strastno bije!
Poznate delo in molitev.

O delajte, vsigdar molite verno,
Od bitve ločeni hrumeče!
Nad srci vernimi, nad mirno kočo
Najrajši plava — angel sreče.

Anton Medved.

Hudi časi.

(Povest. — Spisal *Fr. D.*)

(Konec.)

VII.

Svetovalec Gregorič je sedel zaprt v pri-
tlični sobi z omreženim oknom pri okrožnem
glavarstvu; žena njegova pa je tekala v bridkih
skrbih od glavarja do vseh treh kanonikov —
prošta takrat ni imela novomeška proštija —,
od francoskega tajnika do mestnega župana in
do drugih veljakov in prosila za svojega moža.
Tolažili so jo, naj se nikar ne boji, in ji obetali
pomoč.

Zatožen je bil Gregorič pred vojnim so-
diščem, da je rušil javni red, hujskal k upor
in prikrival strelno orožje. Preiskovanje se je
pričelo in klicale in zaslišale so se priče proti
njemu. A največ teh prič ni nič slišalo, nič
videlo, ampak sklicevali so se na policaja Jer-
neja Korenčka. Ta je prišel v veliko stisko;
slaba vest ga je gonila po mestu od hiše do
hiše zatrjevati, da ni nikdar nič govoril proti
Gregoriču, in prosil, naj se tako izpové, in
preklicavat, karkoli je govoril. Nekatere je
preprosila; a drugi so ga grdo zavračali. Ko-

renček je moral za pričo. Vprašan, ali je res
govoril, da je videl Gregoriča, ko je pribijal
hujskajoče pozive, jel je tajiti; a ko so ga posta-
vile priče na laž, priznal je, da je pač govoril,
a da se je lagal, in da je bilo tisto noč tudi
pretemno, da bi bil mogel koga videti. Toda,
kar se ni bilo prigodilo Korenčku še nikdar,
to se je zgodilo tedaj: gospodje niso hoteli
verjeti, da se laže. Ako bi bil zatožen kdo drugi
in ne mestni svetovalec, Korenček bi si bil že
pomagal, a tu, ko so se vlekli gospodje za tiste
neumne besede, ki jih izreče človek brez pre-
misleka, tu je bila sila velika. Sklical se je
Korenček na župana, kateremu je bil povedal
tako tisto jutro, da ne vé za zločinca. Ni še
pomagalo. Sedaj je nastopil Korenček zadnjo
trnjevo pot in začel dokazovati sam svoj „alibi“,
da tisto noč sploh ni nič stražil po mestu. Mit-
ničar, poklican za pričo, je prisegel, da sta pila
s Korenčkom tisto noč v krčmi pri mostu od
večera do jedne čez polnoči; da je bil Ko-
renček že trd kakor metla, ko ga je vlekli mit-
ničar v stražnico; da pa je od tistega trenutja

ali še od prej spal Korenček nepretrgoma do sedmih zjutraj, to je izpričal njegov tovariš.

Za oštevanje sodnikovo se ni dosti menil Korenček, niti da so naročili županu, naj ga ostro kaznuje. Zmignil je z rameni in opomnil, da za dvajset frankov na mesec zadosti čuje in govori zadosti resnice.

A Gregoriču ni pomagala mnogo lažnivost priče; reklo se mu je, naj jo po razsodbi toži zaradi obrekovanja. Potrdile pa so druge priče mnogo nepremišljenih besed naglega moža in najhujše je govorilo orožje, najdeno pri njem. Glavar, župan in mnogo drugih veljavnih mož se je potegovalo zanj; a vojaško oblastvo je poudarjalo, kako malo vojaške sile je v mestu, kolika postane nevarnost, če se ne oplašijo ljudje z odločno ostrostjo, in obsodilo je Gregoriča na smrt.

Kakor strela je zadelo to sporočilo ubogo ženo. Zopet je letala od veljaka do veljaka in jokala in prosila; a ti so ji le svetovali, kam naj se še obrne; in ko je bila vse obletela, svetovali so ji, naj gre še h komisarju, ki ima veliko moč na francoskega poveljnika. Veliko premagovanja jo je stal ta korak; saj je čutila, da črti Apert njo in njenega moža. A česa ne zmore ljubezen!

Apert je baš gledal skoz okno svoje pisarne in mislil na Gregoričevo obsodbo. Dasi jo je na tihem želel, iznenajen je bil vendar in ni čutil radostnega zadoščenja, ki se vzbuja po zmagi nad nasprotnikom. Silil se je ne več misliti na to stvar. Ko pa je zagledal ženo Gregoričevo, uganil je takoj, da prihaja k njemu, in lotilo se ga je neprijetno čustvo. Obšel ga je spomin nekdanjih dnij, ko je snubil zalo deklico, ki je postala Gregoričeva žena, in jela mu je očitati vest, da je ravnal neplemenito. Bal se je, da se ne bo mogel ustaviti prošnjam nesrečne žene, in v svesti si je bil tudi, da ji ne more nič pomagati, da je popolnoma brez-vpliven, onemogel proti vojaškemu oblastvu. A brezvplivnost svojo kazati komu, tega ne bi bil hotel Apert za nobeno ceno; rajši je veljal za neizprosne. Poklical je slugo in naročil, naj zavrne vsakoga, ki bi hotel govoriti z njim.

Ker ni mogla Gregoričeva žena govoriti z Apertom, hitela je k Birku. Spomnila se je bila, da občuje ta najprijazneje s komisarjem, slutila, da je škodoval Birk njenemu možu, in menila torej, da mu more zopet pomagati, in upala, da bode pomagal, ker je bila ona že tudi pomagala njegovi družini; bila je tako obupana, da bi bila prosila pomoči vsakega človeka.

Birk je sedel pri kosilu doma v sobi, kjer se ni več poznalo uboštvo, in igral z otrokoma.

„Ali kaj veš, kako se je iztekla pravda Gregoričeva?“ vprašala ga je žena.

„Nič še ne; danes, menim, izide razsodba“, odgovoril je on in se sklonil k hčerki.

„Ah, kako me skrbi!“ vzdihnila je žena. „Ljudje pravijo, da bo ustreljen.“

„Kaj ti je prišlo na misel!“ zavrnil jo je mož; videlo se mu je, da ne govori rad. „Kaj nam mar ti Gregoriči!“

„Oh, gospa se mi smili“, tarnala je žena. „Koliko je prestala v tem času, kar je mož zaprt! Vedno premišlujem, kaj bi počela jaz, če bi se mi primerila taka nesreča. Sanjalo se mi je že o tem, in kar ginila sem od same žalosti. In taka blaga gospa! Koliko nam je storila dobrega! Jaz ne morem več molčati; povedati ti moram, Martin, da nam je ona preskrbela to stanovanje, in da nam je ona večkrat dala hrane, ko si ti iskal po cele dni službe okrog in smo mi stradali doma. Oh, ljubi Bog ji povrni sedaj v njeni stiski; jaz ji ne bom pozabila dobrot nikdar.“

Predno je mogel Birk kaj odgovoriti, potrkal je nekdo na vrata in vstopila je gospa Gregoričeva. Birkova žena ji je vstala naproti; ona pa jo je objela, potisnivša si ovoj od objokanih oči in nemo se zjokala na njeni rami; tudi žalost družji ljudi in jim odkriva srca. Birk je stal v največji zadregi. Neprijetne slutnje so mu polnile dušo in silno se mu je oglašala vest. Najrajši bi se bil izmuznil, da ne bi gledal oponosne nesreče in čul ihtenja, ki mu je tako očitajoče prodiralo v srce.

„Oh, k smrti je obsojen“, vzdihovala je Gregorička, in jokali sta se obe ženi.

„To ne more biti, ne more biti“, jecal je Birk prepadel.

„Oh, vsakdo pravi, da je to krivica“, tarnala je ona, „a nihče ne more pomagati.“

„Jaz se moram prepričati sam“, vzkliknil je Birk, zgrabil klobuk in palico in hitel proti kresiji. Hotel je govoriti z Apertom. Pač ga je opozarjal sluga, da gospod komisar ne sprejema obiskov, a Birk se ni zmenil za to in vstopil.

Nevoljen se je ozrl Apert in gledala sta se nekaj časa, kakor bi se bala vprašati in odgovoriti.

„Torej res?“ dé naposled Birk z zamolklim glasom.

„K smrti obsojen“, prikimal je komisar na videz malomarno.

„In nobene pomoči?“

Apert je zmignil z rameni in naštel, kdo vse se je že brez uspeha potegnil za zatoženca.

„In vi niste izpregovorili nobene besede?“

„Kaj pa velja moja beseda!“ odvrnil je komisar in omenil, da se smrtna obsodba najbrž ne zvrši poprej, nego se vrne general, in da se bo dalo nemara še kaj storiti.

„Najbrž, najbrž! in nemara, nemara! Tisti vaš lažnivi nemara me je že preslepil jedenkrat“, zakričal je Birk, ki ni mogel več zadrževati jeze. Jel je očitati Apertu, da ga je zapeljal, preslepil, ko mu je pravil, da bode Gregorič le denarno ali z zaporom kaznovan. Morilca, ubijalca ga je imenoval. „Nesrečno trenutje!“ je vpil, „ko sem se bil sprijaznil z vami, nesrečna vsaka beseda, ki sem jo govoril z vami, in judožev denar, ki ste mi ga preskrbeli vi!“

Komisar mu je pokazal vrata in zbadljivo ga opomnil, da mu je sam izdal Gregoriča, ne da bi ga bil on prosil. Birk je zaloputnil vrata za seboj in hitel h Gregoriču v ječo; a pred durmi je stražil vojak in mu zabranil vhod. Razburjeni mož je hitel iz kresije na prosto, da se mu poleže strast, da zbere svoje misli. Kaj, če se zvrši obsodba nocoj ali jutri! Bridko ga je pekla ta misel; vsa ona imena, ki ja je bil nadel Apertu, nadaljeval je sam sebi. Nehoté se je ozrl po omreženem oknu, za katerim je Gregorič čakal svoje usode. Padla mu je nova misel v glavo, kako bi rešil Gregoriča. Okno je stalo od spodnje strani, ker je bila hiša zidana ob bregu, kaka dva sežnja od tal, in zadosti je bilo prostorno, da se splazi človek skoz; pod oknom se je razprostiral majhen ograjen vrtec. Vrv, lestva, železen kol, in rešitev bi se zvršila. Sklenil je poskusiti. A sam ni bil vsej nalogi kos. Kje dobiti pogumnega človeka, ki bi mu pomagal? Prešteval je svoje znance, a nobenega ni našel, kateremu bi zaupal. Spoznal je, kako je osamljen. A Gregorič, ta ima prijateljev! Prišli so mu na misel Gregoričevi strojarski pomočniki, in takoj se je napotil v njih delalnico. A tu ni tako lahko dosegel svojega namena. Sprejela ga je največja nezaupnost. Pomočniki so vedeli, da je bil Birk sovražnik Gregoričev, prijatelj sovražnega komisarja, in bali so se, da jih hoče zvoditi. Po mnogem prigovarjanju sta se udala dva, a s pogojem, da pojde Birk ž njima. Dogovorili so se, da zvršé naklep, ko mine polnoči.

„Kdo straži nocoj?“ vprašal je jeden.

„Korenček“, bil je pomirljiv odgovor. A da bi bili izvrševalci še varnejši, ukrenili so, da prične ob istem času par pomočnikov glasen prepir na dolnji strani mesta, da se priklíče policaj in zadrži ondi.

Ko je padel mrak, nesel je jeden pomočnikov kakor po oprasku pripravno lestvo po ozki ulici za kresijo in jo vrgel v travo poleg meje; drugi je prišel kmalu za njim z železnim kolom, ki ga je skril v bližini. Težko so čakali vsi trije določenega časa; saj razburjajo pri nevarnih podjetjih priprave in pričakovanje mnogo bolj, kakor izvršitev. Ko je odbilo polnoči, bližali so se po različnih potih kresijskemu po-

sloju. Po mestu in okolici je ležala kakor mokra pajčevina gosta jesenska megla. Vse je bilo tiho, po hišah nobene luči več. Pod mestom proti Ločnemu je čakal uprežen voz, ki bi odvedel rešenega Gregoriča. Gladko je šlo delo izpod rok. Brez suma je prelezel Birk in jeden izmed pomočnikov leseno ograjo, drugi je stal za stražo. Lestva se je prislonila in pomočnik je začel tiho klicati svojega gospodarja, ki se je kmalu odzval.

„Rešit smo vas prišli“, šepetal je pomočnik, ko mu je Birk podajal kol, da vrže železne križe iz zida.

A če hoče biti človek le prezvit, rado mu izpodleti; kakor se tem preje potare stroj, čim bolj je sestavljen. Velik hrup so bili zagnali pomočniki, ko so se bili napili, pri mostu doli. Razbili so par starih škafov in kričali kakor obsedeni. Okna so se jela odpirati; tu je zarohnel kak hišni oče iz spanja vzdrumljen nad „grdimi pijanci“, tam je vpila razjarjena gospodinja. „Policaj, policaj! Kje je policaj?“ — Korenček je bil baš namenjen proti temu kraju. Ko pa je začul ta grozni vrišč in da ga kličejo na pomoč, mislil si je, da kdor je povsod zraven, najprej iztakne, in obrnil se je na gorenjo stran mesta. „Bodete že počakali. Saj je še tisti čakal, ki je s črešnje padel“, dejal je nevoljen, in hitreje, kakor bi kdo verjel, ki ga je poznal, odkorakal je proti kresiji, kjer je komaj še slišal hrup od mosta. Baš, ko je zavil krog ogla, zazvenel je železni kol v pomočnikovi roki in popraskal po zidu.

„Ho, ho, tatje, roparji!“ pričel je klicati Korenček in tekla nazaj po veliki ulici. To zaslišavši, spustil je pomočnik, ki je stal na lestvi, kol iz rok, skočil z lestve, polomil v zaletu par kolov pri ograji in zbežal proti Ločnemu za tovarišem, katerega že nikjer ni bilo več. Birk tudi ni mogel ostati. Ko so pritekli s svetilnicami kresijski sluge in je prikoračila vojaška straža, bil se je že tudi on izgubil v nočni tmíni.

Poskus se je bil ponesrečil. Po velikih ovin-kih je prišel Birk proti jutru truden in slabovoljen domov. Vrgel se je na posteljo, a dolgo ni mogel zaspati, ker so mu burni dogodki hodili po glavi. Ko je zadremal, zdelo se mu je, da stoji pod kresijskim oknom s kolom v roki, in da se trudi zaman izdreti omrežje; a najedenkrat da mu pride na pomoč velika množica, na pol znani obrazi, zarasteni korenjaki in med njimi širokopleči Sinúr. Vzbudil se je, a sanje mu niso šle iz glave.

Pri zajutreku ga je izpraševala žena, kje je bil sinoči, kaj je z Gregoričem; a on je odgovarjal čemerno, da je to nič ne briga, da on nič ne vé. Mudilo se mu je zvedeti, kaj se govori po mestu o nočnem dogodku. Govorilo

se je res mnogo; a različne so bile novice. Tu so pravili, da so vlomili tatje v kresijo; ondi, da so hoteli rešiti zaprtega Gregoriča; dognano je bilo le to, da se je posebno izkazal Korenček, in da je njegova zasluga, da se je zabranilo kar že koli. Korenček tudi ni postavil pod mernik svoje luči. A če mu je kdo oponesel, kak vrišč da je bil skoro celo noč pri mostu, odrezal se je: „Jaz ne morem biti povsod; pa za dvajset frankov na mesec.“ Če je pa menil kak vročekrven meščan, da bi bilo bolje, če bi drugače kazal svojo službeno gorečnost kakor baš na škodo Gregoriču, vspel se je po koncu in vzdignil roko in tri prste: „Služba je služba; tu ne poznam ne Petra ne Pavla.“

Tako se je zgodilo, da so se hudovali na Korenčka malo ne vsi meščanje; a do živega mu ni mogel nihče; taka bramba je izpolnjevanje dolžnosti. Nevoljen je bil nanj celó svetovalec Andrejko, ko je nemirno drgnil svoj stol v gostilni med meščani, ki so govorili hudo, vse prehudo. Obrnil se je Andrejko rajši k drugi mizi, kjer je sedelo par postarnih dijakov.

„Tragičen slučaj je to, gospodje študentje“, dejal je svetovalec, „tragičen za ubogega Gregoriča.“

„Za Korenčka tudi“, odvrnil je dijak in izpraznil kupico.

„Kako? Gospodje študentje, za Korenčka? Tragičen!“ čudil se je oni.

„Ali znate grški, gospod svetovalec?“ vprašal je dijak.

„Znal sem; a sem že vse pozabil.“

„Zapomnite si torej z nova, da je tragičen grška beseda in izvira od besede tragos, kar pomeni toliko, kakor po naše kozel. Pa recite, da ni Korenček tragičen!“

Birk je hodil plah po stranskih ulicah. Zdelo se mu je, da ga vsakdo dolži ponočnega poskusa. In baš nanj ni mislil nihče, če ne morebiti komisar. Ker ga nihče ni prijel, zrastel mu je polagoma pogum in spoznal je, da postane tem prej sumen, čim bolj se skriva. Šel je naravnost v kresijo in prosil dovoljenja, da bi smel govoriti z Gregoričem. Dovolilo se mu je. A ko ga je vëdel jetničar k jetniku, premislil se je Birk; ni si mu upal pred oči; preveč ga je bilo sram. Izgovoril se je, da pride pozneje; zapazil pa je bil, da je sedaj zaprt Gregorič v drugi sobi, ki je imela okno na cesto, in da straži pod oknom vojak. Pripovedoval je jetničar, kako se je hotelo vlomiti v ječo in oprostiti jetnika, in kako se je bati, da ne bi Francozje zaradi rastoče razburjenosti po mestu ustrelili Gregoriča še pred prihodom generalovim.

To je prestrašilo iz nova in vspodbudilo Birka. Vsa glava mu je bila polna premišljevanja in naklepov; a kar koli je izumil, potrebovalo je

časa in priprav, tu pa je bilo pogubno vsako odlašanje. Zametaval je načrt za načrtom, in od nestrpnega nemira v burnem srcu tekel mu je pot s čela, ko je hodil v jesenski burji krog kapitelske cerkve. Zazvonilo je poldne; a on ni šel domov, ker ni mogel poslušati izpraševanja, na katero ni mogel in ni hotel dati odgovora. Solnce se je nagnilo, on pa je vedel samo to, da mora rešiti nocoj Gregoriča, naj velja, kar hoče. Kako, to mu je bila zastavica. Baš razburjenost je motila trezno preudarjanje. Misli so mu uhajale vedno na sinočne sanje, kakor bi mu hotele kazati pot, katero naj nastopi. Ko je zahajalo solnce, napotil se je čez kapitelski hrib proti Bršlinu in naprej po cesti in belil si glavo. Ves je koprnal po kaki novi misli; a ni je bilo, ni je bilo. Odpirala se mu je le jedna pot, skrajna pot, katere se je neizmerno bal, katero je hotel nastopiti, če mu odpovedó vsi drugi pomočki. Dalje in dalje ga je peljala cesta navkreber in vzbujala mu mučno zavest, da poteka čas, da pride drugi dan rešitev prepozno. Malokak človek ga je srečal, nihče premotil; mir in tišina je vladala povsod razven v njegovem srcu. Po hišah so se prižigale luči, mesec je priplaval izza Gorjancev in razlil čarobno svetlobo po redkem bukovju dol do globokega dola pod veliko cesto, ki pelje proti Mirni peči. Vedno hitreje je hodil Birk, boječ se, da ne bi bilo celó za zadnji pomoček prepozno; a mislil je vedno še na druge in računal, da je v dveh urah zopet lahko v Mestu. V mesečini je spoznal pot proti Hmeljniku in se stresel. A premišljevanju ni bilo časa; spustil se je navzdol po slabih blatnih poti, zavil zopet navkreber in najedenkrat ga ustavi osoren glas z vprašanjem, kam da gre.

„Do Sinúrja“, dejal je ves zmeden.

„Potem z menoj!“ odvrnil je ptujec in ga vlekel kar čez kamenje in korenine do koč, katero bi bil sam težko našel.

VIII.

Začudili so se možaki, ki so sedeli v koči okrog ognjišča, kaj da je privëdlo Birka ob taki uri. On pa je pripovedoval, da je svetovalec Gregorič obsojen na smrt, da je vse mesto razdraženo, da ni vojakov skoro nič doma, da treba rešiti Gregoriča, da je sedaj najugodnejša prilika.

„To je tudi moja misel“, dejal je Sinúr zadovoljen, stopil na prag koč in zažvižgal na prste, da je priklical ostale tovariše.

„Jutri je v Mestu sv. Lukeža semenj“, razlagal je, „med sejmarji bomo hodili, da nas ne bo zapazil nihče in nihče nič slutil.“

Ko so prišli tovariši od vseh strani, povedal jim je, da pojdejo nad Francoze, in razposlal

jih proti Trebnjemu, Mirni peči, Prečni in drugim sosednim vasém, da skličejo znane ljudi, ki imajo biti ob štirih zjutraj vrh klanca nad Mirno pečjo. Molčé so sneli možje vsak svoje orožje, pretipali je z vajenimi prsti in tiho se razšli. Pazljivo je poskusil tudi Sinúr puško in nož, izpraševal še nekaj časa Birka, kateremu je stregel z vinom, kruhom in slanino, o mestnih razmerah, potem pa se zavil kraj ognja v plašč in kmalu zasmrčal. Birk pa je sedel na klopi, gledal v ogenj in siloma si odganjal neprijetne misli. Zavidal je Sinúrju zdravo spanje in premišljeval, ali je on res toliko večji grešnik in hudodelec, da se ga ogiblje spanec; a zopet in zopet so mu silile v glavo misli, kaj da prinese bodoči dan, koliko odgovornost si je nakopal, in kake bodo posledice. Vstal je, da bi vzdramil Sinúrja in ga prosil, naj mirujejo, da se je on prenačil. A na misel mu je prišel zaprti Gregorič, in sedel je zopet in jel se prepričevati, da ni bilo zanj nobene drugega pomočka, nobene druge poti več.

Veselo so prepevali fantje po cesti zunaj vasi. Kakor iz zemlje vzrastel, stal je pred njimi Sinúrjev sel. „Za starega cesarja!“ dejal je skrivnostno. „Jutri nad Francoze; ob štirih zjutraj vrh klanca!“ Petje je omolknilo za ta večer in marsikateremu čvrstemu pevcu za vselej. Fantje so se še na tihem razgovarjali in osrčevali, potem pa se tiho ločili vsak proti svojemu domu, pripravljati se za odhod.

V revni hiši se je spravljal vdova k počitku v jedino posteljo pri hiši. Jedin sin, krepak mladenič, je baš hotel upihniti svetilko, da se stegne po klopi, svojem ležišču, ko se je potrkalo trikrat na malo okence.

„Križ božji!“ vzdihnila je preplašena mati in sklonila se po koncu. Sin je zgrabil svetilko, posvetil skozi okno in obsijal bradati obraz Sinúrjevega poslanca. „Za starega cesarja“, dejal je ta zamolklo in povedal, kje da se snidejo. A mati ni preslišala nobene besede in takoj vedela, kaj pomeni poziv. Skočila je iz postelje in postavila se pred vrata, prosila in rotila sina, naj je ne zapusti.

„Ne bodite sitni!“ dejal je fant čemerno. „Jaz pojdem.“ Vrgel je suknjo čez ramo in se obrnil proti vratom. A tu je stražila mati in oklenila se ga in jokala, naj ostane doma. Sin se je izkušal osloboditi njenih rok, a naveličavši se, prijel jo je in vzdignil kakor pero in nesel na posteljo. Potem je skočil skozi vrata in izginil v noči. „Bog mi grehe odpusti, kako so sitni!“ godrnjal je sam pri sebi, ko mu je še bilo na uho njeno javkanje.

Drugje je bilo že po noči in vse je počivalo, ko je prišel skrivni poziv. Urno je vstal mož in jel se tiho napravljati; a vzbudila se je žena in prestrašena jela popraševati, kaj počne.

On jo je miril, da pojde na semenj, da bode do večera že doma. A ni je goljufal, in njene prošnje in jok so vzdramile otročiče, ki so jokali ž njo. „Hočete li, da se nam zažge hiša?“ pogovarjal je mož in tajil svoj nemir in svojo boleost. „Tiho bodite in molite!“ s temi besedami je izginil. V veži je zazvenela sekira, vrata so se odprla in zaprla, čulo se je še nekaj korakov po vlažni zemlji, potem je bilo vse tiho.

Zopet drugje so planili na trkanje po koncu trije odrasli sinovi in krepak oče ž njimi. Mati si ni upala niti ugovarjati niti prositi. Molila je skupno ž njimi za srečno pot in škropila jih z blagoslovljeno vodo.

„Če ne bi šlo za cesarja“, godrnjal je oče, „malo bi se brigal jaz za tega komisarja in za njegove rokovnjače.“

Temna noč je še bila, ko so se jeli zbirati kmetje nad Mirno pečjo. Tiho so se pozdravljali in stiskali si roko. Marsikomu je prihajalo na misel vprašanje, ali bo še šel tod nazaj; drugi so mislili na svojce, in pusto jim je bilo pri srcu. Vedno več jih je bilo. A prihajali so po cesti od Trebnjega tudi sejmarji z vozovi. Te so kmetje ustavljali, da pojdejo skupaj, nalagali jim na vozove domače svoje orožje, sekire, kose po koncu nasajene na kosiščih, železne osti na dolgih drogovih, tu in tam kako sabljo ali puško. Ko se je jel proti jugovshodu svitati dan, pomaknili so se vozovi naprej. Kjerkoli se je strnila stranska pot z veliko cesto, pridružilo se jim je novih mož; s številom jim je rastel pogum. Nabralo se jih je kakih štiristo mož. Pravili so si, da ni v mestu nič vojakov, da meščanje že težko čakajo njihovega prihoda, da pobijejo tistih par Francozov in se vzdignejo s kmeti vred na pomoč Metličanom in Kočevcem.

„A kdo nas bo vodil?“ vprašal je majhen možiček z velikanskim drogom na rami. Sosedje so se spogledali.

„Komisar. Kdo pa!“ odgovoril je jeden. „Oni, ki je tako lepo govoril v nedeljo.“

„Saj je poslal svojega tovariša sem, onega, ki tam spredaj hodi s Sinúrjem“, pokazal je fant s prstom. „Če je bil že nas tako vnel, kaj menite, kako je navdihnil meščane!“

„Sinúr je bil vojak“, dejal je jeden; „ta bi bil dober poveljnik.“

„Za ropanje“, pristavil je sosed zamolklo in zaklel.

„Kadar pobijemo Francoze“, godrnjal je drugi, „lotili se bomo pa tam-le onih.“

V ječi pa je sedela pri svojem možu žena Gregoričeva in tarnala, zakaj da ni bil njej povedal, da ima še orožje skrito; ona bi bila odvrnila vso nesrečo. Mož se je izgovarjal, da je bil pozabil, in jel govoriti o domačih stvareh v skrbi za bodočnost svoje rodbine. Naštevati

je, kdo je njemu dolžan in koliko; komu dolguje on; da bo treba na spomlad prekriti streho in najeti še jednega pomočnika. Potem jo je nagovarjal, naj ide domov, zakaj sam mora zbrati svoje misli, ker pričakuje patra frančiškana. Na glas se je zajokala žena ob teh besedah in se oklenila ljubega moža, ki jo je rahlo peljal do vrat in potrkal čuvaju.

„Otroka mi odgoji dobro!“ dejal je sam ganjen. „Pošten naj ostane kakor jaz; a tako nagel ne sme biti in tako trmast, in več sreče mu daj Bog!“

Žena je šla, vrata so se zaprla in Gregorič je jel misliti na druge važnejše reči.

Ne daleč od tod je bila pisarna Apertova. Ta je bil že tudi po koncu in pisal, da je škripalo pero po raskavem papirju. Prišlo je bilo po noči prevažno poročilo, da je general Zucchi ukrotil upor v Metliki in Kočevju, in da se vrne proti večeru. Slavno zmago je trebalo na primeren način razglasiti in proslaviti, če možno. Zucchi se je zdel Apertu velik mož in navdušenje za Francoze je rastlo. V pisanju ga je premotil okrožni glavar, ki se je hotel pomeniti s komisarjem baš o tej stvari.

Kmetje pa so se bili približali mestu, jemali orožje z vozov in razvrščevali se, kakor se je komu zdelo. Pred mestom jim je prišlo naproti nekaj neoboroženih francoskih vojakov; kmetje so jih popadli in povezali, a dva sta jim ušla in stekla v mesto nazaj in vpila vsa preplašena: „Razbojniki, razbojniki!“ Po teh in po sejmarjih se je hitro razneslo po vsem mestu, da kmetje gredó, in vse je begalo s trga in zapiralo se v hiše.

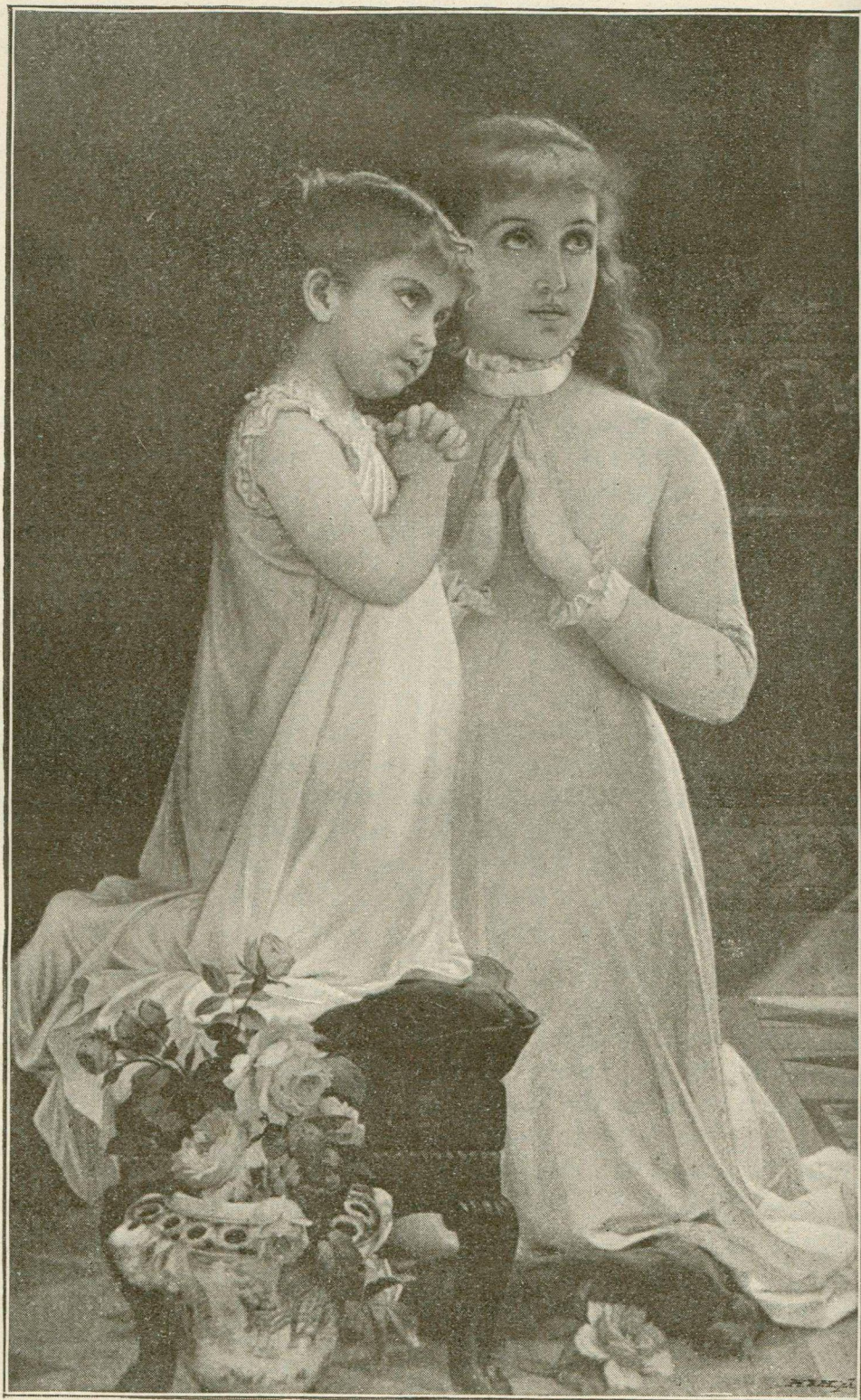
Nastal je velik šum neredne množice, ko so jedni vpili, kam da naj gredó, in drugi kričali, da „v kresijo, v kresijo!“

„Za meno!“ zavpil je Birk, zgrabil sekiro na vozu in udrl skoz kresijska vrata naravnost proti ječi. Zakričal je nad njim črnook vojak, ki je stal na straži, in vzdignil puško. Birk se ni zmenil, ampak udaril s sekiro po vratih ječe in za njim so silili drugi. Puška je počila; Birk se je prijel z levo roko za prsi in, ko so odjenjala

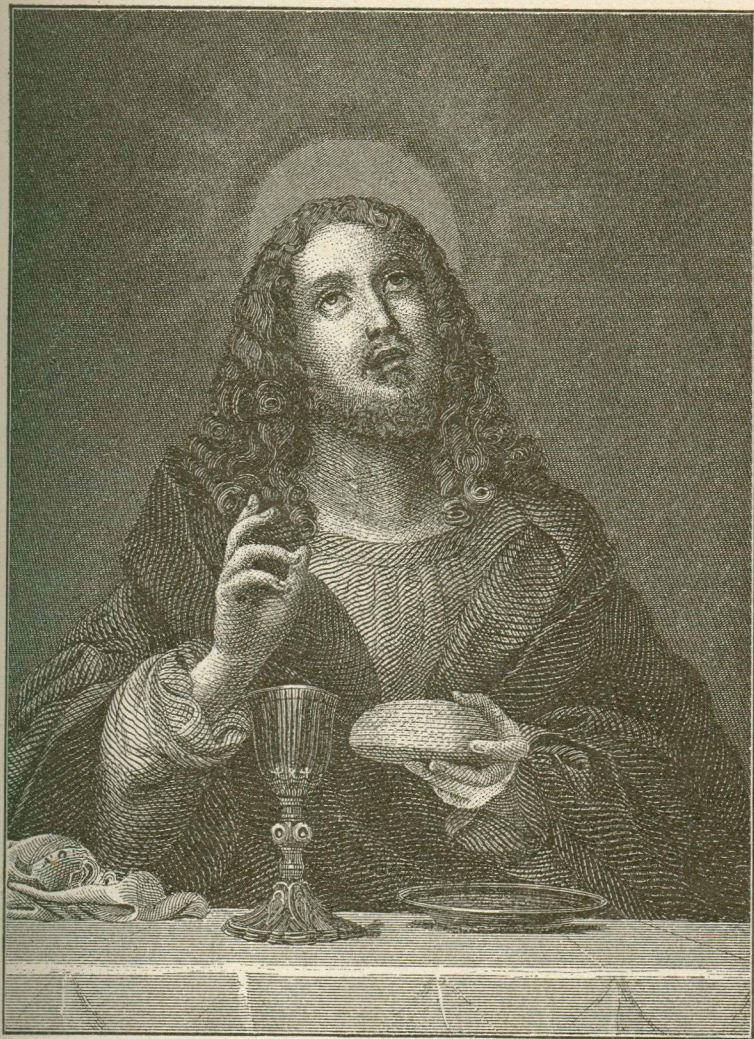
vrata, zgrudil se je na kolena. „Rešite se, gospod Gregorič, rešite se!“ vikal je smrtno ranjen in tiščal si rano, da mu je tekla kri izpod prstov. Z očesom, polnim prošnje in udanosti, je še mignil Gregoriču, omahnil in obležal. Jetnik pa je hitro spoznal svoj položaj, planil s prirojeno odločnostjo skoz množico na prosto in tekkel iz mesta ven, kolikor so ga nesle noge.

Kmetje so bili stražnika, ki se je hrabro branil, pobili in vpili v veži in pred hišo: „Komisar! Komisar naj pride! Kje je komisar?“ —

Ta pa se je od strahu tresel v pisarni, zakaj takoj je bil spoznal grozno nevarnost. Da bi potegnil s kmeti, to mu niti za trenutje ni prišlo

Preprosta pobožnost. (Po sliki E. Munier-a.)

„To je moje telo.“ (Slikal C. Dolci.)

na misel sedaj, ko so zmagovali Francozje; a tudi odločiti se ni mogel, kaj naj stori, ali naj poskusi ubežati, ali naj se brani, ali naj gre mirit razburjeno množico.

„Kaj je storiti? Kaj je storiti?“ vikal je v jedno mer in čakal ukaza od glavarja. A ta je bil v skrbeh sam zase. Vendar se ni pomišljal dolgo, ampak planil v vežo med hrupno množico, preril se s pomočjo uradnih slug do stopnic in se rešil v prvo nadstropje. V pisarno pa je vdrla tolpa, prišla trepetajočega komisarja, ki je izgubil vso duševno in telesno moč, in vlekla ga na cesto.

„Naprej, naprej! Vodite nas!“ vpila je množica. On pa je izkušal govoriti in miriti. A zastonj.

„Nič besedij!“ so vpili. „Sedaj ni časa!“ Čulo se je iz mesta bobnanje in trobljenje vojakov, ki so se zbirali. V smrtni stiski se je umikal komisar kmečkim pestem in porabil trenutje, ko ga je izpustil kmet, in skočil proti vratom, od koder so bili sluge baš izrinili kmete.

„Pobijte ga, sleparja, zapeljivca!“ zakričala je razjarjena množica. Pod cepcem se je zgrudil nesrečni komisar na tla in deset sulic se mu je zabodlo v prsi.

„Kam pa sedaj?“ vpili so kmetje in gledali drug drugega. Odločen je bil samo Sinúr; ta je pomignil svojim tovarišem in udrli so po strmi stezi proti proštiji nad francosko blagajnico. To uzrši, razdelili so se kmetje: nekateri so hiteli za Sinúrjem ne vedé, zakaj; drugi so se napotili po glavni cesti proti trgu in klicali meščane v boj proti Francozom.

Kaj se je potem zgodilo, pripoveduje nam Vrhovec v svoji zgodovini Novega mesta.

Najprej je nastal boj pred proštijo, a ne med Francozi in kmeti, ampak med kmeti in Sinúrjevimi tovariši. Le-ti niso hoteli deliti plena in odganjali so kmete z grda. Pobili so par najsilnejših in zaprli se v proštijo. Kmetje so razbijali nekaj časa po vratih, a ker so bila pretrda, obrnili so se proti trgu dol.

Tu jih je čakal žalosten sprejem. Francozje so bili zbrani z dvema topovoma pred pošto. Ko sta se prikazali četi kmetov, jedna od proštije, druga od kresije sem, zabliskalo se je iz topa in zagrmelo, in razpršila se je množica na vse strani. Največ jih je bežalo proti mostu; a tu jih je sprejel oddelek Francozov in jih obrnil nazaj. In ko so pribežali zopet na trg, zabliskalo se je in zagrmelo iz nova in ležalo in vilo se je v krvi na trgu kakih dvajset trupel. Zdaj so pometali kmetje proč svoje revno orožje in bežali, kamor je kdo mogel. Francozje so šli za njimi in streljali in pobijali jih kakor divjačino na lovu. Kjer koli se je pokazal kak kmet, počila je puška in malokdaj zastonj.

Kmalu so bile ulice prazne, Francozje so bili gospodarji v mestu. Obkolili so proštijo, da ni mogel nihče uiti, in postrelili Sinúrja in vse njegove tovariše do poslednjega. Po mestu so razglasili obsedni stan in razbobnali, da preti smrtna kazen vsakomur, ki bi prikril kakega kmeta. Pričela se je gonja in iskanje. Tu in tam so izvlekli katerega, ki je bil zašel v neznano ulico, iz skrivališča in ustrelili ga na mestu; nekaj pa so jih vendar rešili milosrčni meščanje. Ko sta pretekli dve uri, ni bilo videti več nobene živega upornika v mestu; mrtva trupla pa so naložili na voz in pometali v Krko.

Poročilo o tem upor se je bilo poslalo takoj generalu Zucchiju, ki je pospešil svojo pot. Pred njegovim prihodom so bežali v gozde kmetje onih vasij, ki so se bile udeležile upora. Krvavi žar na nebu je naznanjal proti večeru, da se bližajo Zucchijevi vojaki; gredoč so požigali uporne in sumne vasi. Požgati so hoteli tudi Trebnje in Mirno peč; a ondotna župnika sta preprosila francoskega poveljnika, da se je usmilil zapeljanih ljudi. Za Šmihel pa se je uspešno potegnil okrožni glavar.

Velika beda je zavládala po opustošenih vaséh. Gladni, od mraza drhteči otroci so se potikali okrog in brskali po pogoriščih; zapuščene matere so prosile njim in sebi hrane daleč na okrog; fantje in možje pa so se skrivali po gozdih kakor plahe zveri. Prihodnjo nedeljo pa se je zopet oznanjevalo po vseh cerkvah, da naj se vrnejo vsi brez strahú domov, da je vsem odpuščeno. Francozje sami so začeli pobirati mile darove za svoje „pogorelce“.

A kateri mili dar bi posušil solze vdov in sirot! Za mrtvim roditeljem je plakala Birkova

družina. Malo tolažbe je bilo, ko je prišla s pestunjo in detetom Gregoričeva gospa vesela pravit, da ji je mož poslal pismo s Hrvaškega, kamor je bil srečno pobegnil, rešen od nesrečnega Birka. Prinesla je bila gospa lepa darila otrokoma in obečala iz hvaležnosti, da bo skrbela za Birkovi siroti; a le še bolj je spomnilo to ubogo vdovo, kako je zapuščena; in ko je Gregoričeva gospa smehlja se izpraševala svoje dete: „Kje so papa?“ upirali sta Birkovi siroti oči proseče v svojo mater, in tiho je vprašala deklica: „Kdaj pa pridejo naš papa domov?“

V hladníci.

V hladníci naj malo počijem,
Na sredi prirodnega vita;
Tu sladke vonjave naj pijem,
Ki pômlad po zemlji je trosi;
Tu vspenja zelena se trta,
Na trtah mi pojejo kosi:
V hladníci naj malo počijem.

Med svetom je hrupnim mi duša
Zlovoljna takó, zapuščena;
A tukaj tolažbo okuša,
Ki nihče je zanjó ne nosi.
Tu vspenja se trta zelena,
Na trtah ji pojejo kosi,
V hladníci miruje mi duša.

Anton Medved

Žalostnemu prijatelju.

Pomladno veselje povsod se glasi
In s cvetjem se zemlja pokriva:
Le tebi srce se v grenkobi topi,
In sólza okó ti zaliva.

Sočutno s teboj jaz, o bratec, trpim;
Podaj zaupljivo mi róko!
Besede tešilne, ki je govorim,
Pa vtisni v srcé si globoko.

Glej bujno življenje nešteti stvari,
Čuj spev iz dobrane zelene:
Vsem božja ljubezen dobrote deli,
In stvarce ne zabi nobene.

A oni, ki ptice pod nebom živi
In cvetke oblači na polji,
Tembolj še za tebe, o človek, skrbi:
Podvrzi njegovi se volji!

J. O. Golobov.

Prijateljev sin.

(Izvirna povest. — Spisala Pavlina Pajkova.)

(Konec.)

Župnikova družina je bila povečerjala. Delavci so si prižgali pipice, voščili si lahko noč in šli vsak na svoj dom. Hlapec je vzel svetilnico ter žvižgaje šel v hlev k živini; dekla je pa vzela golido in šla krave molzt. Samo Nande se ni ganil s svojega mesta pri mizi.

Župnik je še večerjal, torej ga je moral Nande čakati, kakor mu je bilo ukazano. Gledal je, kako je mati pripravljala neko vmešeno juho s piščetom.

„Za koga pripravljate ono jed? Saj smo že vsi povečerjali“, popraša Nande mater, kakor bi se nič ne zanimal za to. Zdelo se je, kakor da je stavil to vprašanje, samo da bi nekaj govoril.

„Vsi? Neža še ni“, odgovori mati kratko.

„Torej za Nežo“, misli si Nande in bobna s prsti po mizi, da bi prikril s tem veselje, katero mu je napravil ta odgovor.

Nenadoma preneha bobnati. „Mati, župnik so pozvonili“, reče, glas pa se mu je tresel.

„Ali res?“ začudi se mati: „nič nisem čula.“

„Saj veste, da že nekoliko slabo slišite“, pristavi Nande.

Vdova si hitro obriše roke in gre v obednico k župniku.

Nande skoči kvišku. „Trenutek je prišel“, in nekaj kakor mrzlica ga izpreleti! Hitro vzame iz žepa zavitek ter usuje strupeni prah v juho, ki je bila namenjena Neži. Potem zopet sede za mizo in začne vnovič, toda močnejše bobnati po njej.

Nenadoma se prestraši. „Ko bi le mati ne hotela pokušati juhe!“ reče sam sebi, „na ta slučaj še mislil nisem.“

Ni imel časa premišljevati dalje, ker župnik in vdova stopita v kuhinjo.

„Nande, sedaj prideš“, pokliče ga župnik.

Nande vstane in stopi za župnikom. A hodil je kakor v sanjah; silen nemir se ga je bil polotil.

Ko prideta v izbo, reče župnik: „Jutri se popeljeva v mesto. Zakaj, povedal sem ti že davi.“ To rekši, obrne ključ in odide.

Nandeta prevzame groza, ko vidi, da je zaklenjen v temni izbici. Najraši bi bil skočil za župnikom, trkal tako dolgo na vrata, dokler bi mu ne bili odprli, in povedal, kar je storil ravno prej. Toda oglasila se mu je druga moč. One nedolžne župnikove besede: „Jutri se popeljeva v mesto, že veš, zakaj“, razburile so ga bile ne malo. Da, vedel je, zakaj. V posilnico bo moral stopiti, in Neža, nihče drug, je tega kriva. Maščevalnost se v njem zopet obudi ob tej misli. Strast je zadušila kes, ki je bil za trenutek pretresel njegovo dušo.

Četudi ni občutil več kesanja, vendar nepopisljiva tesnoba mu ni dajala več miru. Vleže se na slamo, da bi zaspal in si s tem odgnal temne misli in slutnje; a tó noč ni hotel priti spanec. Nande ni mogel zatisniti očesa. —

„Prišel sem nocoj pogledat k bolnici, ker jutri moram nekam daleč in zato ne pridem sem“, reče zdravnik, stopivši nepričakovano v župnišče in gre k bolnici.

Zdravnik obveže rano, potiplje bolničino žilo, potem reče zadovoljen:

„Vse gré po navadni poti; rana se je jela celiti, in nocoj je bolnica skoro brez vročice. Le natanko se držite mojih nasvetov!“

„Neža ima vestno in skrbno postrežnico“, reče župnik pohvalno in pokaže na Nandetovo mater, ki je bila ravno stopila v sobo s polnim krožnikom.

„Ali vam bo juha dišala, Neža?“ popraša vdova in stopi bliže; „mlado pišče sem zaklala; meso ima mehko kakor maslo.“

„Ljuba moja mamka“, reče smehljaje se zdravnik, „juha je morda vkusna, a za Nežo

še ni; bolnica smé uživati samo čisto juho in mleko; še nekaj dnij mora biti ob tej tanki hrani. — Ne delajte vendar tako žalostnega obraza“, pristavi; „pišče tudi vam ne bo škodilo.“

„Le vi pojejte“, reče tudi župnik. „Jutri je petek, torej ta stvar ni za jutri. Mi vsi smo pa nocoj že povečerjali, a vi gotovo še ne.“

„Res, da nisem“, pritrdi vdova, „a škoda je vendar lepega piščeta.“

Zdravnik odide. Župnik se pomudi še pri Neži in ji pové nekaj gospodarskih stvari. Bil je vesel, da je nocoj bolnici bolje. Vdova odnese večerjo. Ko pride v kuhinjo, sede, pokriža se in začne obirati meso z drobnih piščetovih kostij.

Ko použije nekaj koščkov, zazdi se ji, da ima meso poseben vkus. Iz početka se ne zmeni za to, a kmalu ji je vkus zoperen in jed se ji ustavlja. Použije še nekaj žlic juhe, ostalo pa, več kakor polovico, dá mački, katera hlastno skoči na nenavadno jed.

Naglo obidejo vdovo čudne slabosti in začne jo boleti v želodcu. Vstane, da bi popila nekaj kapljic vina, mené, da bi si pregnala gabež. A ko je vstala, stemni se ji pred očmi; morala je zopet sesti in se nasloniti, da ne bi padla.

Vedno bolj jo teži v želodcu; težave jo obhajajo, bolečine rastejo; doslej se je še pre-magovala, sedaj pa se ne more več vzdrževati, začne na glas stokati.

V tem trenutku pride dekla v hišo z namolzenim mlekom.

„Jojmene! Kaj pa vam je, mati?“ vzklikne vsa prestrašena.

Tudi župnik je čul stokanje in prišel pogledat, kaj bi se bilo zgodilo.

Sedaj začne tudi mačka cviliti in se zvijsati po tleh.

„Božja pomoč! Kaj se je tu zgodilo?“ zakliče župnik in gleda zavzet od vdove na mačko, od mačke na vdovo.

Vdovino lice je postajalo čim dalje bolj žolto, oči so ji otekale, pene so ji silile iz ust. Stokala je še vedno, a bila je v nezavesti.

„To so znamenja zastrupljenja! — Ali kako bi se bilo zgodilo to?“ zavzame se župnik. „Mačka se valja v bolečinah poleg krožnika, iz katerega je malo prej jedla Katra. Moj Bog, moj Bog! zastrupljena sta oba! Očitno je, da je tičal v jedi strup.“

Dal je hitro poklicati hlapca in mu ukazal zapreči ter pohiteti za zdravnikom. Pošlje tudi po cerkovnika in mu ukaže, naj vse pripravi za svete zakramente; prej pa je še pomagal predeti vdovo v naslonjač.

Predno je upal župnik, bil je zdravnik zopet tu.

„Zastrupljena je“, reče zdravnik brž, ko je zagledal vdovo; „a kako, za Boga, in kdaj se je prigodilo to? Pred pol ure je bila še čvrsta in zdrava.“

„Med jedjo ji je moralo postati hudo; mačka, ki je snedla nje ostanke, poginila je ravnokar“, pové župnik kakor iz uma, in razloži, kako je našel nesrečnico.

„A jaz, žal, nimam nobenega zdravila zoper strup pri roki“, potoži zdravnik; „predno bi se pripeljal domov in se vrnil z zdravilom, bilo bi že prepozno.“

„Ali je res tako hudo? Ali ni nobene pomoči, da bi jo rešili strašnih bolečin?“ vzdihuje župnik in vije roke.

„Žal, da ni več pomoči“, odvrne zdravnik; „revica je izgubljena; nje življenje se lahko šteje samo po minutah — Dajte, da preiščem ostanke jedil in posodo, kjer se je kuhala jed, da zvem, s čim je zastrupljena!“

„Vse sem ravnokar stresla na žerjavico“, odgovori dekla. „Gospod župnik so povedali, da je bil v jedi strup, a jaz sem se bala, da se ne bi ponesrečil še kdo drug, zato sem uničila takoj vse. Samo pepel je še ostal.“

„Nisi prav storila“, posvarita jo župnik in zdravnik. „Take priče smrti človekove se ne smejo pokončati“, pristavi važno zdravnik.

„Nisem vedela tega“, zajoče uboga dekla. Bila je vsa zmedena zaradi nesreč, ki so se v sicer tako mirni župniji prigodile v štiriindvajsetih urah.

„Kdo je pripravil in kuhal ono jed?“ poprašča zdravnik.

„Vdova sama“, odgovori župnik. „Dekla je imela ravno danes do poznega večera opraviti izven doma.“

„Kakšen je pa bil vdovin značaj? kakšne nje razmere?“

„Najblažja ženska je, a jako, jako nesrečna“, razloži župnik.

„Potem bi se dalo misliti o samomoru?“ reče zdravnik polglasno, tako da dekla ni mogla razumeti njegovega mnjenja.

„Bog ne daj!“ zavzame se župnik. „Potrpežljiva, v božjo voljo toliko udana Katra ne bi si upala niti misliti kaj takega.“

„Potem pa ne vem več, kaj bi rekel, ter vam prepuščam odgovornost za vse“, reče zdravnik nekoliko nevoljen. „Ženica je zastrupljena, to vidite, in da za njo ni več rešitve, to je izvestno; kako in s čim se je to zgodilo, kakor vidim, ne dá se zvedeti. Torej naj to stvar pojasni sodišče, kateremu moram takoj naznaniti ta dogodek.“

„Bog nam pomози razvozlati to pretužno uganko!“ vzdihne župnik.

„Meni treba oditi, pozno je že“, reče zdravnik. „Podelite čim najpreje nesrečnici poslednjo tolažbo, zakaj kmalu utegne preminuti, utegne se pa tudi za nekaj trenutkov zavedeti; pazite torej nanjo! Morda od nje same še zveste, kako se je prigodilo.“

Urno ji podeli župnik sveto poslednje olje. Vdova je postajala čim dalje mirneja, vedno tiše je stokala, vedno počasneje dihala. Nje oči se niso več obračale od bolečin, temveč uprte gledale predse.

„Kaj se je zgodilo z menoj?“ nenadoma poprašča s tihim glasom; „toliko trpim — oh, grozne notranje bolečine!“

Župnik se skloni nad-njo, da bi jo bolje razumel.

„Katra!“ reče, „ali ste menda nevedoma primešali kaj nepravlega v juho, da vam je bilo brž tako hudo?“

„V juho?“ ponovi vdova kakor v sanjah, „nič, da bi vedela. A jed je imela slab vkus — bila je gnusna — kako se mi še sedaj gabi!“

„Kdo je bil v kuhinji, ko ste zaklali pišče in ste kuhali juho?“ vpraša urno župnik, ker se je bal, da ne bi revica iz nova izgubila zavesti. V srcu pa je iskreno molil, naj bi se pokazalo, kaj se je zgodilo, ali zločinstvo ali pa nesreča.

„Nihče — ni bil —“, zašepeče vdova s pretrganimi besedami, „samo — Nande — videl — vprašal“ — to so bile njene zadnje besede.

Župnik spozna, da je prišel njen poslednji trenutek. S trepetajočo roko pritisne na njeni zatekli in začneli ustni sv. razpelo. Ko priporoča nebu njeno dušo, doné mu njene zadnje besede vedno na uho: „Nande — videl — vprašal.“

Še jedenkrat globoko vzdihne, še jedenkrat zatrepeče, in uboga žena neha trpeti.

XI.

Dolgo je še klečal župnik poleg pokojnice. Mnogim umirajočim župljanom je bil že olajšal korak v večnost, videl je že toliko trpljenja in gorjá, čul toliko joka in stoka s sveta odhajajočega človeštva, a še nobena smrt ga ni presunila tako, kakor ta.

Pred dvema urama je rajnica še hodila in urejevala po hiši, stregla z najboljšo voljo zdravim in bolnim — a sedaj je ležala tu brez življenja, s premenjenim obrazom, z znamenjem grozne in mučne smrti. A to je slutil, da nesreča v njegovi hiši ni še pri kraju. Sodišče bo takoj ukrenilo preiskavo, da zasači hudodelca. Da bi le ne obdolžila nedolžnega! Neko imé mu ob tem premišljevanju neprestano šumi po ušesih, da se mu srce stresa od groze.

„Nande! Ali ni bila nje zadnja beseda: Nande? On je bil pričujoč, ko je rajnica pri-

pravljala Neži večerjo, on je vprašal, komu je namenjena jed.“ Tako si je tolmačil poslednje besede umirajoče vdove. „Ali je res Nande tako grozno propadel, da bi iz maščevalnosti Neži primešal strupa v jed?“ — Tako se je vprašal župnik. — „Skoro bi sam pritrdil“, sklene sam pri sebi, „sodeč po tem, kar sem ž njim doživel še danes. — In če je res to storil, ali bi mu prizanesel tudi sedaj in ga pustil nekaznjenega? — Ne, ne smem! Vzroka moje prizanesljivosti — ker sem namreč prizanašal materi — tega sedaj ni več. Hudodelstvo se mora kaznovati. Mora!“ ponovi še jedenkrat s silo in vstane. — „Nebeški Oče, ti veš, zakaj me pred vrati groba obiskuješ s tako hudimi nadlogami! Naj se zgodi tvoja volja, ne moja!“ vzdihne ponižno. Nato pogleda k Neži. Spala je mirno nevedé, kaj se je strašnega pripetilo v hiši. „Bog bodi za to hvaljen“, misli si, „taka groza, kakor sem jo doživel, bila bi njena smrt. Počasi jo pripravimo jutri na to veliko izgubo.“

Mrliča pusti v varstvo cerkovniku, prižge luč in gre naravnost k Nandetetu.

Ko župnik vstopi v njegovo izbo, sedel je v kotu in bdel.

„Ali ne spiš?“ začudi se župnik; „to je znamenje hude vesti.“

„Ravno sedaj sem se vzbudil“, izgovori se Nande in se strese po vsem životu. Obraz mu je upadel, oči so mu gledale divje in prestrašeno, znalo se mu je, kaj je prebil v noči, zaklenjen v tesni izbici, nezmožen zatisniti očesa, sam bivajoč z očitajočo vestjo.

A sedaj ga obide še huda slutnja. Ta nepričakovani župnikov obisk, ob tako nenavadni uri, ne obeta mu nič dobrega. „Ko bi se mogel v tla pogrezniti, da zbežim vsem sitnobam!“ misli sam pri sebi.

„Ali slutiš, zakaj sem prišel k tebi sedaj, ko je čas za počitek, ko je šele dve po polnoči?“ popraša župnik.

„Najbrž želite, da bi se pred dnevom peljala v mesto“, odgovori Nande nekoliko pogumneje, češ da se bode tudi sedaj, kakor vedno z lažmi izmotal iz zadrege.

„Da bi se peljala v mesto? — Da izročim tebe posilnici, meniš?“ odvrne župnik z vedno ostrejšim glasom. „Ne, jaz te ne bom spremljal v mesto; posilnica bi bila za te predobra. Jeklene verige si zaslužil; temna ječa je pripravljena!“

„Kaj sem pa zakrivil, da tako grozno govorite?“ popraša Nande navidezno miren, a njegovo lice ga pri tem ovaja, kako silno se je prestrašil župnikovih besed. Zadnja kapljica krvi mu je izginila z lica; bil je bled kakor smrt.

„In še vprašaš, nesrečnež? Kaj si storil v kuhinji, ko si bil po večerji ondi sam?“

„Čakal sem vas“, odgovori Nande z votlim glasom. Njegov pogum je v novič omahoval; notranji glas mu je pravil, da se to pot zastonj trudi, izgovarjati se.

„Mene si čakal, praviš? A kaj si učinil med tem?“ popraša župnik s takim glasom, da je zločinca spreletela groza.

Nande se ozre okoli, kakor da bi iskal, ali bi se dalo ubežati. A okno je imelo železno mrežo, poleg vrat pa je stal župnik, tako, da mu z lepa ni bilo možno ulti. Župnik je takoj uganil njegovo misel.

„Ne uideš iz te sobe, dokler ne izpoveš resnice“, reče in stopi bliže vrat. „Pa tudi, ako bi mi ušel, božja kazen te bode povsod zasledovala in našla. Dobro si zapomni!“

„Da me ne bode, pomorem si sam“, zakliče Nande ves zdivjan, in hitro kakor blisek potegne iz žepa svoj nož in ga hoče odpreti z drugo roko, da bi se zabodel. Toda župnik je bil hitrejši nego on. Hitro ga zgrabi za obe roki in ga potrese, da odleti nožek v okno in razbije šipo.

„Nesrečnež! Tudi s samomorom si hočeš obtežiti vest?“ zakliče župnik ves zavzet, držeč ga z rokama, da ne bi storil še kaj nespametnega.

„Greh več, ali menj, kaj to dé!“ odvrne Nande razburjen in se hoče župniku iztrgati iz rok. „Moja duša je že tako pogubljena.“

„Nande, Nande, ne govori tako brezbožno! Spoznaj svojo pregreho in Bog ti bo odpustil!“

„Zame ni več milosti, pregloboko sem padel. Izgubljen sem, izgubljen na večno!“ zavpije Nande kakor brez uma. „Čemu bi živel dalje v tem obupu, v teh grozah, v takem peklu! Rajši takoj umrjem. Pekel na onem svetu ne more biti hujši nego pekli, katerega nosim v svojih prsih, odkar sem —“ omolkne in kakor besen butne z glavo ob zid, da bi se ubil.

Ko ga župnik ustavi pri tem divjem dejanju, pobere hitro košček razbitega stekla, ki ga je uzrl na tleh, da bi si z njim prerezal žilo.

Župniku stopi mrzel znoj na čelo od osuplosti in truda, da ubrani nesrečnežu to divjanje.

„Bog hoče, da se grešnik reši, a ne pogubi“, reče nato z mehkejšim, skoro jokajočim glasom. „Kes in pokora očistita človeka tudi najhujše pregrehe. Obup tare samo trdovratnega grešnika.“

„Vam je lahko tako govoriti, ker ne poznate obupa pregrehe. A jaz — jaz — sem proklet —“ odvrne Nande nekoliko mirneje.

Župnik ga sedaj prime za roko in ga vodi k oknu. Zunaj je bila najlepša noč. Modro in jasno nebo je bilo posejano z drobnimi, migljajočimi, neštevilnimi zvezdicami, med njimi pa je ponosno plaval polni mesec. Zbor čirčkov je motil tihoto noči, hladna sapica je prinašala prijetno vonjavo dozorelega grozdja.

Blažen mir, rekli bi, pobožnost je duhtela iz počivajoče prirode. Nato dene župnik desno roko na Nandetovo ramo, levo pa povzdigne proti nebu in reče slovesno:

„Tu v pričo neba, v pričo mene, ki sem božji služabnik, izpovej Nande, brez laži, natančno in vestno, ali si in kaj si primešal nocoj v Nežino jed! Vedi, da te Bog posluša, kakor te jaz poslušam — povej resnico in Bog ti odpusti!“

Ko je tako govoril, potisnil je brez sile Nandetovo ramo tako, da je ta bil primoran spustiti se na kolena.

Župnikova častita postava, njegov vedno mehkejši glas, njegove spravljlive in tolažljive besede so našle vedno glasnejši odmev v Nandetovi otrpli duši. Nekaj se mu začne v prsih gibati. Oni morilni čut obupnosti, ki je kakor z železnimi kleščami že več ur držal njegovega duha in njegovo telo, začel je giniti, a na njegovo mesto je stopil tolažilen čut, poln mehko-be in ganjenja, da mu polagoma razjasni razum, da mu vedno bolj ukroti besnost. To je bil mogočni čut kesanja, oni blaženi čut kesanja, ki očisti najbolj omadeževano dušo, ki spravi največjega grešnika z Bogom.

Nehoté povzdigne tudi on okó tje, kamor je kazala župnikova roka. Ob tem pogledu se mu zdi, kakor da se vanj ozira obraz razsrjenega — Boga.

„Gospod župnik, gospod župnik!“ zakliče ob tem ves obupen, „storil sem res strašen greh, da mi ne moreta ne Bog ne svet nikdar odpustiti!“

„Nobeden greh ni tako velik, da bi ne bilo zanj usmiljenja pred božjim stolom“, potolaži ga župnik močno ganjen.

„A moj greh je grozen, pravi v nebo vpijoči greh, — obup mi hoče zmešati možgane, pomagajte mi! o pomagajte mi!“ Skril je lice v dlani in se bridko zajokal.

Župnik ga pusti nekaj časa, da se izjoče; nato reče zamolklo: „Nande, ti si primešal strupa v Nežino juho, kaj ne?“

Nande pritrdi z glavo in še huje zajoče.

„Kaj si hotel doseči s tem? Da bi Nežo usmrtil?“ vpraša župnik ves presunjen.

Nande zopet prikima z glavo.

„Ali spoznaš sedaj neizmerno svojo pregreho? Ali se kesaš zaradi groznega dejanja?“

„Življenje bi dal, da bi mogel storiti nestorjeno, kar sem zakrivil“, odgovori Nande uničen.

„Strašno si se pregrešil, Nande!“ vzdihne župnik in sklone roki. „A izgubljen nisi, ne, moj sin! Človeka, ki govori resnico, Bog ne zavrže. Ako se boš kesal, odpusti ti Bog“, zašepeta na to močno ganjen in se sklani nanj. Debeli solzi kaneta na Nandetovo glavo.

„Vstani“, reče nato, ko Nande hvaležen objame njegovi kolena, „vstani! Tvoje življenje bodi od danes samó kes in pokora. Da sem ti odpustil jaz, to še ni dovolj, doletela te bode tudi kazen posvetne gosposke, kateri je dal Bog oblast, da kaznuje. Sodišču prideš v roke, da ti odmeri kazen. Smrt se sicer kaznuje s smrtjo, toda ozirali se bodo na tvojo mladost. Dobil boš najbrž več let hude ječe; prenašaj voljno in s skesanim srcem vsako trpljenje. Naj te ob tem teši prepričanje, da si zaslužil ostro kazen. A kadar boš zopet oproščen, tedaj stopi k vojakom in ondi do zadnjega svojega vzdihla trpi in se bojuj za dom in cesarja! To pokoro ti še posebej nalagam. Ali jo izpolniš, Nande?“

„Nobena kazen mi ne bode prehuda; vse bom prenašal voljno in udano“, odvrne Nande. „Da, da, spomnil sem se; tu imate, gospod župnik, tudi onih dvajset goldinarjev, kateri so vam izginili iz denarnice; jaz, jaz sem jih vzel! In — o Bog, kakó naj povem! — tudi denar iz cerkvene pušice sem več nego mesec dnij jemal dan za dnevom. Strašen človek sem jaz, gospod župnik. Ne, ne, zame ni več milosti!“

„Bog bodi zahvaljen za ta trenutek“, vzdihne pobožno župnik. Sedaj verjamem, da si se izpreobrnil. Da, sedaj se ne hliniš! Kes ti govori iz tvojega glasu. — Nande, zaupaj, božja milost je neskončna. In veš, koga imaš zahvaliti za izpreobrnjenje? — Svojo mater, ki sedaj moli v nebesih zate; ona ti je izprosila milost.“

„Mati?“ zakliče Nande in upre oči v župnika; grozna slutnja se mu je vzbudila v srcu.

Nekaj trenutkov molčita oba. Župnik si je otiral solze, katerih ni mogel več zadrževati.

„Moj sin“, reče na to počasi, kakor da bi se bal povedati mu vso resnico. „Žalostno je, kadar se pregrehe starišev maščujejo na otrocih, a še žalostneje, kadar pregrehe otrok zadenejo nedolžne poštene stariše. Nande, ti si hotel Nežo spraviti s tega sveta. Neži, hvala Bogu, ni nič hudega, a tvoje uboge matere ni več. V strašnih bolečinah je izdihnila pred dvema urama svojo blago dušo, potem, ko je nevedoma zaužila strup iz tvojih rok.“

Ko Nande to začuje, hoče nekaj govoriti, a iz njegovih ust ne pride drugega, kakor votlo hropenje. Telo mu omahne, opre se ob zid, da se ne zgrudi na tla.

Župnik mu pomore, da se spusti na slamo. „Ta udarec je največja kazen za tvojo pregreho“, reče mož pomilovalno. „Toda pogum, Nande, pogum! Pokora mora biti, brez nje ni dušne rešitve.“

Nande še vedno ni mogel govoriti, a trdno je držal župnikovo roko, potok solzá pa mu je lil po licih.

„O joči se, nesrečnež, izjoči se prav obilo, to ti prinese polajšanje in udanost!“ prigovarjal mu je župnik.

XII.

Drugi dan okoli poldne gre župnik zopet k Nandetetu.

„Prišli so po-te“, reče s trepetajočim glasom; „pripravi se, moj sin!“

Nande, ki je ravno stal pri oknu in tožno gledal na vrt, kakor bi se hotel poslavljati od mile prirode, zgane se, ko to začuje in obledi. A to je trajalo samo trenutek. Siloma se vzravna po koncu in reče s tihim, a mirnim glasom:

„Pripravljen sem že, gospod župnik; samó prosil bi vas še, da me blagoslovite v slovó.“ Ko to reče, poklekne pred župnika in skloni glavo pred njim.

Župnik položi blagoslavljač roke na njegovo glavo in zrè ganjen na spokorjenega mladeniča, ob tem pogledu pa zdrgeta. Temnolasa kodrasta Nandetova glava je bila močno posejana s srebrnimi lasmi. Osemnajstletni mladenič je bil osivel. V jedni noči je bil osivel zaradi prestanega strahu, groze in kesa!

Župnik se sedaj ne more več zdržati; srce mu prekipi od žalosti in usmiljenja. Pozabi, da je to mladostno, pred njim klečeče bitje velik hudodelnik; pozabi, da je porušil mir in srečo njegovega doma; pozabi, da mu že več let prizadeva čez mero skrb, nemira in žalosti, katere so mu že tako ogrenile življenje — vse to sedaj pozabi, in pred seboj ne vidi drugega, kakor nekdanjega ljubeznivega, od rajnega prijatelja v varstvo mu izročene fanta, prijateljevega sina, katerega je njegovo srce ljubilo s pravo očetovsko ljubeznijo. Pred seboj vidi najnesrečnejšega mladeniča, ki se mora v cvetu mladosti posloviti od radosti in prijetnosti življenja, da gre v temno, grozno bodočnost.

Skloni se nad njim, potegne ga k sebi ter objame iskreno. „Da je prišlo tako daleč!“ zašepeče in oko mu zarosi. „Bil si moje veselje, moja nada, moj ponos. — Videla se ne bova več na tem svetu, predobro čutim. Nasledki trpljenja zadnjih dni so porušili moje zadnje moči. Izgubim te na tem svetu, a na onem te pričakujem. Nande, tam gori se vidiva“, pristavi zaupno in pokaže na nebo; „a ti glej, da mi ne uničiš tudi tega zadnjega upa!“

„Pokoriti se in trpeti bode odslej jedini namen mojega življenja“, zatrdi Nande s slovesnim glasom. „Ali tako dosežem, česar želite?“

„Dosežeš, moj sin!“ in ga še jedenkrat objame.

„Bog vam povrni vašo ljubezen“, reče Nande do solz ganjen. „Spomin tega trenutka bo naj-

večji zaklad mojega tužnega, zapuščenega življenja.“

Župnik ga polagoma izpusti.

„Ali želiš še jedenkrat videti svojo mater?“ popraša. „Na mrtvaškem odru leži.“

Nande se strese. „Ne morem, gospod župnik, ne morem“, zakliče kakor prestrašen. „Kakor bi želel še jedenkrat videti njen mili obraz, tako se bojim, da bi pogled mojih grešnih očí, da bi dihanje ničvrednega sina ne oskrnil uboge mučenice. Poškropite jo vi v mojem imenu!“

Na vrata sedaj nekdo potrka. Oba se zganeta.

„Kličejo te; stražnikoma je čakanje predolgo“, reče župnik bolestno.

„Potem pa z Bogom, gospod župnik!“ zakliče Nande iz dna srca. „Bog vam povrni, kar ste zame storili in trpeli! Pa še nekaj vas prosim. Kar ostane materinega imetja, to prodajte in razdelite ubogim, jaz ne potrebujem ničesar več.“

Nato stopi nekaj korakov proti vratom, a život mu je omagoval. Župnik ga je podpiral in mu odprl vrata. Na pragu se prikažeta orožnika, katera Nandeta sprejmeta in mu takoj roke ukleneta v verigo. Nande se ni upiral. Ozrl se je samo še jedenkrat s solznimi očmi v milobni župnikov obraz in ga iskreno pogledal, kakor da si hoče na veke v spomin vtisniti njegovo obličje.

Ko stražnika odženeta Nandeta, pade župnik na kolena in vzdihne: „Izgubil sem ga, izgubil! Usmiljeni Bog, bodi mu milostljiv!“ in se bridko zajoče.

Bila je zopet jesen, tri leta po teh dogodbah.

Solnce je zahajalo in njegovi zlato-rdeči žarki so razsvetljevali z ognjenim svitom gorske vrhove okrog naše vasi. Tudi gozdi in travniki so žareli v rmeni svetlobi tonečega jesenskega solnca. V potoku so plesali valčki in hiteli naprej po dolgem jarku, ki je ločil travnike od vozne ceste. Topoli in druga drevesa so šepetala in se upogibala rahlo, kakor bi se veselila večernega hlada. Na koncu travnikov, ki so se videli kakor svetlo-zelene preproge, posajene z belimi, rmenimi in rdečimi cveticami, pasli sta se dve dobro rejeni kravici. Pod bližnjim hribom je stala jednonadstropna lična hiša, vsa obrastena z bršljinom. Okrog hišice je bil lepo in vkusno urejen vrt.

Pred hišnimi vrati, v prostornem naslonjaču je sedel upognen siv starček, gospodar te hiše, in pazljivo čital neko pismo. Bil je nam znani župnik, a silno oslavljen in postaran.

Brž po onih burnih dogodbah ga je vrgla huda živčna bolezen na več tednov v posteljo. Potem pa je prosil, naj ga denejo v pokoj, kar se je tudi zgodilo. Zapustil je župnikovanje in se preselil v malo hišo, katero si je bil kupil

blizu podružne cerkve svoje dosedanje župnije. Stregla mu je zvesta in skrbna Neža. Zdrav ni bil več po oni hudi bolezni. Ni se mogel več ravno držati, glava in roke so mu lezle k tlom, noge so se mu šibile, pogled ga je zapuščal, želodec mu ni več hotel službovati, tako da si je sam želel rešenja.

Čital je torej, kakor smo oménili, neko pismo. Njegovo lice je kazalo nemir, brž ko je spoznal, od kod je došlo; a čim dalje je čital pismo, tem bolj se je razjasnjeval njegov obraz.

Pismo se je glasilo tako-le:

Častiti gospod župnik!

Dobil sem Vašo poslano mi vsoto denarja, katero Vam pa takoj vračam. Jetnik, za katerega se toliko zanimate in kateremu naj bi bila poslana vsota za poboljšek, ni hotel nikakor sprejeti blagodušnega darú. Méni, da mu hrana, katero dobiva, zadostuje popolnoma.

Naznanjam Vam tudi, da jetnik, kateri se pa v vsakem oziru véde vzgledno, ni hotel, da bi se mu odpustila polovica kazni in bi ga pomilostil presvetli cesar. Trdil je, da je kazen zaslužil in prosil, da jo smé prestati do konca. Tako bode Vaš priporočenec še tri leta preživel med temnim židovjem naših ječ.

Obžalujem, da se Vaša želja ne dá izpolniti.

S spoštovanjem

I. I.,

vodja koprskih ječ.

Župnik zloži polagoma pismo in sklene roki.

„Njegova duša je rešena! Hvala Ti, nebeški Oče, za to milost, katero si mi podelil“, zašepeče močno ganjen. „Moje življenje ni bilo torej prazno. In sedaj je pač končana moja naloga. Rešil sem to dušo! Moj Stvarnik, sedaj rad umrjem.“ Rosne oči povzdigne proti nebu in gleda kvišku kakor zamaknjen.

Iz hiše stopi sedaj starikava ženska. Bila je Neža. Še bolj je bila suha, kakor nekdanj; nje lice je imelo močno brazdo; in jednega očesa ni bilo več. A črte njenega obraza niso bile več tako nevljudne kakor nekdanj. Žalostni nekdanji dogodek, nagla smrt zveste prijateljice, Nandetove matere, omečila je bila njeno sicer pošteno, a nekoliko trdo srce.

„Gospod stric, noč se bliža, hladno je postalo; za vaš protin je zrak že prevlažen“, reče z mehkim glasom, kakor kadar mati govori bolnemu otroku.

„Kakor misliš, Neža“, odgovori slabotno župnik; videlo se je, da so bile njegove misli daleč od tukaj in da ni mislil nase, niti na svoje obližje.

Neža mu pomaga vstati. Starček se prime njene roke in počasi stopa v hišo. — —

Leto pozneje je bilo njegovo mesto pred hišnimi vrati prazno, na župnem pokopališču pa se je vzdigala nova gomila nad truplom blagega, požrtvovalnega moža, ki je vse svoje življenje daroval v blagost in srečo svojemu bližnjiku.

Ogled po stari povestnici slovenski.

(Nekaj zgodovinskih črtic, zlasti iz dobe Rimljanov. — Spisal Andrej Fékonja.)

(Dalje.)

Razni národi.

Kakor smo ravnokar povedali, Kelti niso vseh prvotnih stanovnikov pregnali iz naših krajev. Pač pa so se novi doselniki tu in tam vrinili med stare prebivalce ter se z njimi več ali manj pomešali tako, da so Rimljani našli tukaj razna in različna ljudstva in več jezikov.

Iz davnih pisateljev povzamemo, da so bili o prihodu Rimljanov na sedanji slovenski zemlji ti-le narodi in rodovi:

Najdalje na zapadu so bili Karni, stanujoči med reko Tagliamentom, alpskim gorovjem in jadranskim morjem, tako, da Strabo VII. 1. 5. še Tergeste (Trst) imenuje karnski trg. Po na-

rodnosti so bili Karni, kakor se zdi, mešanci od starih prebivalcev in keltskih naselnikov; Fasti triumph. vsaj govoré „de Galleis Karneis“, torej Galli = Kelti, stanujoči v karnskem ozemlju. Nekateri pak imajo tudi Karne za čiste Slovéne.¹⁾

Mejaše Karnom in nadaljne prebivalce od tergestejske okolice do Pole imenuje Plinij Hist. nat. III. 20. Menokalene, Katale, Subokrine, Sekuse. Subokrini so po vsej priliki stanovali ob južnem in jugozapadnem obronku julijskih Alp, katere Strabo IV. VII. zove Okra, t. j. sed. Hrušica. Proti jugu dalje so bili Istrijani, po katerih se še današnji dan imenuje

¹⁾ Glej Trstenjakove razprave.

ves polotok. Istrijani so bili po národnosti Ilyri pomešani s Keltogalli, ter se ostanki tega vpliva nahajajo še dandanašnji. „Istrija je še ohranila več vasij, kjer se zmešan ilirsko-galsko-italijanski jezik govori.“¹⁾

Dalje na vshodu so bivali Japodi ali Japydi, pri morju, ob Snežniku in kraj Kolpe, pa tudi preko julskih Alp, v današnji dol. Kranjski. Tudi Japodi so bili národni mešanci od Ilyrov in Gallov (Keltov), in Strabo IV. 6, pravi, da

okolico — Nauportus. Pozneje, v rimski dobi, zlasti od Jul. Caesarja sèm, so se Tauriski imenovali Noriki, a so bili le del prebivalcev rimske provincije Norika. Razven teh se imenujejo še druga noriška plemena, in to na severozapadu keltski Boji, Sevaces, Alauni, Ambisontii ob reki Lisar ali pa ob Igoti, bolj na vshodu pa Noriki pri Noreji, Ambicilli menda ob reki Ziller, Ambidravi — Podravljani ob koroški Dravi, Sereti in Serapili najbrže kraj štajerske Drave. Kar se dostaje národnosti noriških Tauriskov, dvomimo, ali so res Kelti. Pač so doljni Tauriskí v soseščini Skordiskov v jugovshodni Panoniji bili Kelti; a gornji Tauriski = Noričani pač niso bili Kelti, temveč Sloveni.¹⁾

Po vshodnih pokrajinah pak so se prostirali Panonci, mnogi in razno poimenovani rodovi: Segestani, Pokolpljani, Tribali in Ilyri („proprie dicti“ veli Plinij, da jih loči od politiških — Trakov), dalje Jasi, Andiceti, Breuki, Arivati, Akali, Amanti, Latoviki, Varciani, Oseriati in Osoni, kakor so se imenovala vsa Plemenčeta od panonskih planin in Snežnika do ustja Kolpe, in od ondod prek do severne strani Blatnega jezera gori do Karpatov. Nazov „Panoni“ ni značil národnosti, temveč je imel pomen zemljepisni. Vendar se zdi, da se je smatrala neka národnost za panonsko v pravem zmislu. Tacit Germ. 43 namreč veli, da „Kotine galski, Ose panonski jezik ovaja, da niso Germani“; določno torej razločuje panonski jezik od nemškega in keltskega. Kakor vse kaže, bili so tudi zapadni Panoni Sloveni.²⁾

Takov nekako je bil geografski in etnografski obraz naše zemlje, kadar so začeli semkaj prodirati Rimljani.³⁾

Rimljani in rimska doba.

V drugem stoletju pred Kristusom so bojevití prebivalci Italije, navadno po glavnem mestu Rimu Rimljani imenovani, vse tem bolj se jačali in razširjali na vse strani svetá; pa so tedaj raztegnili svojo oblast tudi sèm gori nad našo zemljo slovensko, s katere stanovniki so sicer več časa živeli v lepi prijaznosti.

¹⁾ Terstenjak: Novice 1854. 5, 26. Letopis Matice Slov. 1874. 169 sl. Kres V. 364.

²⁾ Terstenjak: Novice 1854. 25. Letop. Mat. Slov. 1874. 158. sl. Pannonica 1887.

³⁾ Določneje se meje ne dádo opredeliti pred razdelitvijo na rimske provincije.

Staroločanka v nekdanji zimski noši. (Fotogr. dr. Fr. L.)

so bili Japodi tetovirani (umetno opikani, pisani) jednako drugim Ilyrom in Trakom, in so nosili keltsko orožje. Vendar iz Strabona prav ne razumemo, ali so bili pisanih teles ali pisanih oblačil.²⁾

Na severni strani, v sedanji Koroški in Štajerski, so bili Tauriski, po Strabonu IV. VII. doseljeni Kelti, kateri so tudi posedli vrhniško

¹⁾ Terstenjak Novice 1854. 25.

²⁾ Letopis Matice Slov. 1874. 162.

„DOM in SVET“ 1894, št. 11.

Akvileja. Premagavši leta 202. za zmerom Kartagine v Afriki in končno si podvrški galsko Gornjo Italijo l. 193., sklenili so Rimljani utemeljiti v skrajnem kotu poznejše provincije Venecije ob Adriji trdnjavo v ta namen, da bi varovala Italijo navalov ptujih narodov od severovshoda, odbijala razbojnike na morju in bila za oporišče nadaljnim vojnám proti alpskim ljudstvom. Ta rimska kolonija je Akvileja, katero so zasnovali P. Kornelij Scipio Nasika, K. Flaminij in L. Manlij Acidin leta 181. pr. Kr.¹⁾ Za nas je Akvileja²⁾ posebno znamenita zlasti še zato, ker je sčasoma postala stanišče rimskih legij in izhodišče rimskih naselbin v naših pokrajinah; kakor je obratno bila Akvileja za ilyrske legije vrata v Italijo.

Rimljanov zavlada.

Začeli so Rimljani osvojevalne vojne na slovensko ozemlje naravno v ilyrskem primorju, polagoma jih nadaljevali tje v panonske ravnine ter jih zvršili v noriških planinah, pridobivajoč si posamezna ljudstva najpreje za zaveznike, zatem, da so jim plačevali danj, a naposled so jih povsem podjarmili.

Prvi, ki so na sedanji naši zemlji prišli Rimljanom v oblast, bili so Istrijani. Ti-le so v zvezi z Ilyri (politiškimi) večkrat dražili mogočne sosede italske, pleneč po jadranskem morju, pa so bili odbiti in premagani zaporedoma že l. 221. in 219., dokler jih ni naposled l. 178. konzul Manlij podvrigel v bitki ob reki Timavu, a konzul Klaudij jim nato vsa mesta odvzel l. 177. Preplašena zaradi te nesreče, poslala so hitro tudi sosedna ljudstva talnikov ter zatrdila svojo podanost Rimljanom.³⁾ Blizu pol veka pozneje so bili podvrženi Japodi, s katerimi sta se najpreje bojevala konzula K. Sempronij Tuditan in Tiberij Panduzij, a povse jih je premagal pogumni Junij Brut l. 129., na kar so zaprosili miru in Rimljani so jih vsprejeli za svoje zaveznike.⁴⁾

In štirinajst let zatem so bili podjarmljeni tudi Karni, katere je premagal konzul M. Emilij Skaver l. 115. pr. Kr.⁵⁾

Tako je sedaj segala rimska oblast semkaj do Alp.⁶⁾

No Emilij Skaver je takoj nadaljeval vojsko zoper noriške Tauriske, s katerimi je najpreje sklenil prijateljstvo ter si jih pridobil za zaveznike še istega leta 115.¹⁾ Dve leti zatem so udarili od severa došli Kimbri prek Dunava v Norik. Tedaj pa hiti konzul Kn. Papirij Karbo iz Akvileje z vojsko na Alpe in dalje proti sovražniku, zavrne Kimbre za tauriško mejo ter jih zvičajno napade pri Noreji; a tu je bil sam premagan in rimska vojska malone povsem potolčena leta 113. No vendar so Kimbri odšli k Helvetom.²⁾

Veliki osvojevalec K. Julij Caesar (Cêzar) je imel pač v transalpski Galiji (sedanji Francoski) preveč posla ter ni mogel misliti o daljnem osvajanju v Noriku in Panoniji. Saj je še one tri okoli Akvileje zimujoče legije odvël tje v Galijo l. 58. in sicer je sam tudi le kratko časa mogel bivati v Ilyriku (l. 56. in 54.) zaradi nujnih opravkov galskih. Tedaj so pa tudi panonski Pyrusti vdrl v Ilyrik l. 54., Tergeste pak so napadli in oplenili Japodi, Tauriski in Salasi l. 51.³⁾

Ko je bil mogočni strahovalec Caesar umorjen (l. 44. pr. Kr.), začeli so podjarmljeni narodi nove boje za staro slobodo. Salasi, Tauriski med Alpami in Adrijo, Liburni in Japodi so odrekli l. 35. pr. Kr. danj (tribut), vznemirjali sosede ter se naposled javno uprli Rimljanom. A sedaj se Caesarjev posinek K. Oktavijan krepko loti ustašev, ukroti najpreje Japode na južni strani julskih Alp in premaga tudi njihove istoplemenike prekalpske, vzešši jim po trdem boju mesto Metulum.⁴⁾ Zatem gré Oktavijan naprej v Panonijo, opustoši tamkaj del zemlje in zasede mesto Segeste; gor med Dravo in Savo pa pošlje vojskovodjo Vibija, kateri ob obeh rekah premaga ubežne stanovnike ter pomeče orožje ubitih v vodo, da tako ostalim protivnikom naznani zmago, l. 34. pr. Kr.⁵⁾

Kakih osemnajst let pozneje, ok. l. 16. pr. Kr., so napadli Panonci z Noričani vred Istrijo, a so bili tepeni od P. Silija in njegovih legatov. Rimljani so jim sicer še dovolili mir, vendar je bil to za Noričane povod sužnjosti, v katero so prišli kaka tri leta za tem. Oktavijan, preimenovan sedaj (že od l. 27.) August, poslal je bil namreč na roparske Rhaete med Galijo in Norikom svoja pastorka Druza in Tiberija,

¹⁾ Fr. v. Ankershofen Gesch. Kärnth. I. 25.

²⁾ Današnji stanovniki italski imenujejo mesto: Agla, srednjeveški nemški pisatelji: Aglai in Aglar, Slovèni pak: Oglej.

³⁾ Livius XL. 18; XLI. 14.

⁴⁾ Appian Bell. illyr. p. 761; Livii Epit. LIX.

⁵⁾ Gruter Thesaur. p. 298.

⁶⁾ Sicer je že leta 171. prišel konzul K. Kasij z vojsko iz Akvileje čez Alpe, hoteč udariti skoz Ilyrik v Makedonijo; ali to je bila bolj nekaka pustolovna drznost, nego-li premišljena vojna. Liv. XLIII. 5.

¹⁾ Liv. Epit. L. Appian 10.

²⁾ Strabo 214.

³⁾ Caesar Bell. gall. III. 7; V. 1; VIII. 24. Appian 763. — Salase — Salasane išče D. Terstenjak (Ip. Mat. Slov. 1874. 156) na hribovitem svetu od Senožeč do visoke gore Orljaka.

⁴⁾ Dio Cassius XLIX. 13. — Metulum — sedaj menda Metlè pri Blokah.

⁵⁾ Dio Cass. XLIX., Florus IV. 12. 12.

katera sta zmogla nemirneže ter krepke moške odvêdla s seboj, pa s tem tudi odločila usodo Noričanom. V treh do štirih mesecih je bil sedaj osamljeni Norik istotako podvržen rimski oblasti, ok. l. 13. pr. Kr.¹⁾

In tako je torej v kakih dvesto letih prišla pod rimsko oblast vsa sedanja zemlja slovenska ter je ostala i nadalje v oblasti rimski blizu petsto let.

Rimski cesarji in nekateri važnejši dogodki v rimski državi.

Oktavijan August prvi cesar od l. 30. pr. Kr., pospeševatelj znanostij in umetnostij, podpiralec pesnikov in učenjakov. Za njega so bile provincije Rhaecija, Vindelicija in Norik podvržene, Panonija in Moezija pak urejeni. Boji z Germani; Arminij (Herman) knez keruskovski uniči rimske legije pod Varom v Teutonskem lesu l. 9. po Kr. — Kristus rojen ok. leta 4. pred začetkom krščanske ère.

Iz Augustove hiše: Tiberij 14—37; Germanik premore Arminija 16; začetek prètorigancev (ces. telesne straže) pod Sejanom. Kaligula 37—41, Klaudij I. 41—54; podjarmljena Mauretaniya in nekaj Britanije. Nero 54—68; okrutnik, razuzdanec in glumač; prvo preganjanje kristijanov l. 64. in sl.

Germanseke legije izberó Galba l. 68., zatem Otona pa Vitelija l. 69.

Flavijeviçi: Vespazijan 69—79; Jeruzalem razrušen leta 70. Tit 79—81; ognjenik Vezuv bruhnil l. 79. Domicijan 81—96; vsa Britanija podjarmljena; drugo preganjanje kristijanov.

Dobri cesarji: Nerva 96—98; Trajan 98—117; Dacija, Armenija, Mezopotamija, Asyrija in Nubija pribojevané; največja razširjenost rimske države; tretje preganjanje kristijanov. Hadrijan 117—138; upor Judov. Antonin Pij 138—161; Mark Aurelij 161—180; vojne s Kvadi in Markomani, četrto preganjanje kristijanov.

Prètoriganski cesarji: Komod 180—192. Perinaks 193. Didij Julijan 193. Septimij Sevér 193—211; peto preganjanje kristijanov. Karakalla 211—217. Makrin 217—218. Elagabal 218—222. Aleksander Sevér 222—235. Maksimin Tračan 235—238; šesto preganjanje kristijanov. Gordijan I. in II. 237. Gordijan III. 238—244. Filip Arap 244—249. Decij 249 do 251; sedmo preganjanje kristijanov. Gal in Voluzijan 251—253; osmo preganjanje kristijanov. Emilijan 253. Valerijan 253—260; deveto preganjanje kristijanov. Galijén 260—268. Klaudij II. 268—270. Aurelijan 270—275, „restitutor imperii“. Tacit 275—276. Prob 276—282. Kar

282—283. Numerijan 284. Karin 284. V tej dôbi je bilo jedenkrat, ok. l. 260., celó 19 proticesarjev.

Dijoklecijan in sovladniki itd.: Dijoklecijan (Valerij Diokles iz Dalmacije) 284—305, samosilnik, stolujoč v Nikomediji (v Mali Aziji) in sovladar Maksimijan 286—305, surovež, stolujoč v Medijolanu (Milanu v Gorenji Italiji) kot „augusta“, pa podoblastnika „cêzarja“: surovi Galérij (v Sirmiju) in Konstancij Klor (v Treviru). Zatem Konstancij 305—306 in Galérij 305—311 augusta, Sevér in Maksimin pa cêzarja. Za Konstancijem njegov sin Konstantin august 306; razven njega pa še sovladniki: Maksimijan in Maksencij v Rimu 306, Licinij v Ilyriku 307, Maksimin v Aziji 308, Aleksander v Afriki. Za Dijoklecijana in Galérija deseto preganjanje kristijanov l. 303. sl. Konstantin in Licinij pak priznata kristijanstvo l. 313.

Konstantin Véliki in nasledniki: Konstantin samovladar 323—337, kristijan in pospeševalec kristijanstva; kristijanstvo spoznano za državno vero; Arijevo krivoverje; prvi občni cerkveni zbor v Niceji l. 325.; nova razdelitev rimske države l. 324; utemeljitev Konstantinoplja l. 330. Konstantinovi sinovi: Konstantin II. v Galiji 337 do 340; Konstant v Italiji 337—350; in Konstancij v orijentu 337—350. Konstancij pak samovladar 350—361. Julijan Apostat 361 do 363, odpadnik od kristijanstva. Jovijan 363 do 364. Valentinijan I. na zapadu 364—375 in Valent na vshodu 364—378; pa Gracijan 375—383 in Valentinijan II. 375—392 na zapadu.

Teodozij, Hispanec, na vshodu 379 do 394; sovladnik Klement Maksim 383—388; proticesar Eugenij 392—394. Teodozij Véliki, samovladar, 394—395. Početek velike selitve národov l. 375. Teodozij razdeli cesarstvo stalno na dvoje l. 395.

Zapadno-rimski cesarji: Honorij 395 do 423. Joan 423. Valentinijan III. 425—455. Petronij Maksim 455. Avit 455—456. Majorijan 457—461. Sevér 461—465. Antemij 467 do 472. Olybrij 472. Glycerij 473. Nepot 474. Romul Augustul 475—476, s katerimjenja cesarski naslov.

Vshodno-rimski cesarji: Arkadij 395 do 408. Teodozij II. 408—450. Marcijan 450 do 457. Leo I. 457—474. Leo II. 474 in otec Zeno 474—491. Anastazij I. 491—518. Justin I. 518—527. Justinijan 527—565. Justin II. 565 do 578. Tiberij II. 578—582. Mavricij 582 do 602 itd.

Vandali, Alani in Suevi v Hispaniji l. 409. Alarih, kralj zapadnih Gotov, vzame Rim in ga opleni l. 410. Zapadni Goti v Galiji in Hispaniji l. 412. Genzerik (Gajzerih) gré z Vandali

¹⁾ Dio Cass. LIV. 533, Appian 766.

iz Hispanije v Afriko l. 429. Atila, kralj Hunov, zmagan na katalaunijskem polju l. 451. Genserik vzame Rim in ga opleni l. 455. Romula odstavi Odovaker, kralj Herulov, l. 476. Frankovska država vsprejme Kristusovo vero za kralja Klodviga 496.

Rimske uredbe.

„Kamor je prišel Rimljan, razdril je vsako narodovno življenje, ker drugega pravila ni poznal, nego ‚ubi Romanus vincit, Romanus habitat‘ — kjer Rimec zmaguje, tam Rimec stanuje. — Politika rimskih cesarjev si je prizadevala, vsako narodnost zatreti, ali jo končno v bistvenih razločkih zbrusiti. Tako je večjidel v iztoku in zapadu rimskega sveta zginila stara prirojena národna moč, katera bi bila mogla notranji život narodov vkup držati.“¹⁾

Kako dobro so si bili Rimljani svesti svoje naloge in svojega poklica, da porimčijo ves jim podvrženi svet, vidi se preočito iz Plinija Histor. Natur. V. 39, kjer pravi: „Italija, po odredbi bogov izvoljena, da zbere raztrošene države in poblaži običaje, pa toliko različnih narodov in divjih jezikov po obči besedi združi, govor in ljudomilost človeku podá, ter s kratka bode jedna domovina vseh ljudstev na celem svetu.“²⁾

Tako so torej Rimljani, sedaj vladarji tudi v naših krajih, uredili vse po rimsko. Da osvojene dežele tem laglje ohranijo in jih čim bolje porimčijo, rabili so novi gospodarji posebno ta-le sredstva:

Od podjarmljenih dežel so naredili Rimljani politiške provincije in jim dali rimsko upravo s posebnimi oblastvi in svojimi uradi. Nadalje so utemeljevali nova mesta kot rimske kolonije in municipije pa druge trdnjave in razne postaje, ter gradili velike ceste in mostove za vojaške in trgovske potrebe. Domačo za orožje sposobno mladež so uvrščevali v daljnih pokrajinah v svoje vojske, semkaj pak so postavljali za varstvo ptuje legije in v naselbine pošiljali svoje naseljence. Iz mest kot središč raznih oblastev so razširjevali rimsko obrazovanost po vsej deželi, s čimer je tedaj zavladal tudi latinski jezik in rimsko verstvo. Pa tudi prirodo in raznovrstne njene plodine so rabili Rimljani na svoj način, a nakladali ljudstvu tudi davke po svoje.

Provincije.

Vsa zemlja med jadranskim morjem in reko Dunavom bila je v rimski dōbi razdeljena na

štiri glavne provincije: Italijo gornjo, Ilyrik, Panonijo in Norik.¹⁾

Gornja Italija, katere del se je po keltskih ali galskih naselnikih imenoval tudi „Gallia cisalpina“ — Galija takraj Alp, segala je z Venecijo gori do Alp ali Planin, „Alpes venetae“ — planine venetske in „Alpes carnicae“ — karnske planine zvane, katero gorovje se na severu od Verone razteguje v polkrogu kraj današnje Beneške, Tirolske in Koroške skoz Kranjsko do Istre, kjer je že jako znižano in se od Triglava do Snežnika veli Julske planine — „Alpes Juliae“; na vshod pa tje do reke Arsije (Raše) v Istriji, kjer je mejila z Ilyrijo. Obsegala je torej gornja Italija tudi današnjo Furlanijo, kjer so stanovali Karni, in pa večji del sedanjega Primorja.

Ilyrik (ali Ilyrija) se je raztegal ob jadranskem morju od reke Arsije v Istriji tje do keraunijskih gôr v Epiru ter v sredo dežele do reke Kolpe pa blizu do Save, Drina in do Lyhnitskega jezera, meje makedonske, tako da je obsegal del dolnje Kranjske in Hrvaške, vso Dalmacijo, malone vso Bosno in Albanijo, pa otoke. Rimljani so bili to provincijo, pridobivši jo l. 167. pr. Kr., razdelili na dvoje: Severni del od Arsije do Drila se je zval „Illyris barbara“ ali „romana“, obsegajoč tri glavna ljudstva: Dalmate, Liburne in Japode; južni del od Drila do keraunijskih gôr pa se je zval „Illyris graeca“ ali „macedonica“, obsegajoč po večini današnjo Albanijo. Od cesarja Augusta nadalje pa se je Ilyrija razumevala včasih vsa zemlja vshodno od Italije, t. j. vse dežele južno od Dunava, počenši z Rhaecijo, često pa i brez te-le.

Panonija se je razprostirala od julskih Alp pa tje na okoli do reke Dunava ter je obsegala velik del sedanje Kranjske, vshodni rob Štajerske, zapadno Ogersko, severno Hrvaško in vso Slavonijo. Panonijo je že cesar August razdelil na gornjo, „Pannonia superior“ in doljno, „Pannonia inferior“, kateri je mejila črta (namišljena) od stočja Rabe in Dunava do izliva Vrbasa v Savo. Pozneje se je gornja Panonija imenovala tudi „Pannonia I.“, prva, dolnja pa „Pannonia II.“, druga. Del gornje in dolnje Panonije, od izliva Rabe sèm do Drave, je nazval cesar Galérij po imenu svoje soproge „Valerijo“, ostali del dolnje Panonije in del gornje Panonije ob Savi pa se je od cesarja Konstantina zval tudi „Savija“.

Norik je segal severno od karnskih Alp in gore Okra (Hrušice) tje v zapad do reke Inna, proti severu do Dunava in na vshod do

¹⁾ D. Terstenjak „Novice“ 1854, 34; 1859, 12.

²⁾ Prim. „Novice“ 1853, 78.

¹⁾ Ankershofen O. c. I. 28, 20, 170, 23; „Novice“ 1854, 2.

Panonije, od katere ga je ločilo Cetsko gorovje, — Mons Cetius (od Kahlenberga do Šmarne gore). Obsegal je Norik torej gornji del Kranjske, večji del Štajerske, vso Koroško, del Tirolske, Solnograško, pa gornjo in doljno Avstrijsko na jugu Dunava tje do Beča. Norik je razdelil cesar Dijoklecijan ok. l. 303. na „Noricum mediterraneum“, osrednji Norik na jugu, in „Noricum ripense“, pobrežni, na severu; mejo med obema so delale noriške Alpe, t. j. sedanji Turi.

Razdelba Slovenske.

Slovenska zemlja je bila torej za Rimljanov razkosana; razdeljena je bila na vse one provincije rimske, oziroma njih oddelke: na Istrijo in Karnijo ter ž njima na Gornjo Italijo, na Norik osrednji, na Panonijo gornjo in na Japodijo pa ž njo na Liburnijo, oziroma na Ilvrik. Določneje je spadalo sedanje naše ozemlje k pojedinim pokrajinam v rimski dōbi tako-le po priliki:

K Istriji: del notranje Kranjske z vipavsko in idrijsko dolino in bržčas nekaj Krasa in del sedanje severne Istre s tržaško okolico; h Karniji: Goriška in svet furlanskih Slovencev s kanalsko dolino; k Noriku: Koroška, južna Štajerska zapadno od Plača, Pohorja in Boha, pa gorénja Kranjska razven Ljubljane; k Panoniji: Štajerska vshodno od Plača, Pohorja in Boha, zemlja ogerskih Slovencev, pa dolénja Kranjska z ljubljansko in vrhniško okolico; k Japodiji pa: del notranje Kranjske z loško (Lož) in cirkniško okolico in Pivko, pa del severne Istre, sedanja selišča Čičev.¹⁾ V teh državnih mejnikih, določenih že po cesarju Augustu, premenilo se je v IV. veku toliko, da je cesar Galérij l. 305. prepustil Italiji del Panonije, namreč zemljo ob gornji Savi od Karnije do sedanje Trojane na kranjsko-štajerski meji, ter je ta del gornje Panonije spadal za cesarja Konstantina Vélikega k Italiji.²⁾ (Dalje.)

¹⁾ P. Hitzinger „Novice“ 1855, 24, 25.

²⁾ Ankershofen O. c. I. n. 125, n. 142.

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Zgodovinsko važne iz te dobe so loških kapucinov pasijonske igre ali sprevodi, katere so napravljali od l. 1721. dalje do 1768. vsako leto na veliki petek. Tako se bere v zapisniku gledé te procesije:

*FV nestá VI s V In Cep It Re De Mptor Is Nostr I
Pro Cess Io*

die 3. (?) Martii.

Predstavljalo se je Kristusovo trpljenje v podobah po mestu in sicer v slovenskem jeziku. Igralci so bili meščani in kmetje iz loških vasij. Ljudstva se je pri teh procesijah vselej zbralo ogromno število. Vršilo se je pa tako-le: Udje bratovščine Odrešenika sveta ali pa domačini iz Reteč in Gorenje vasi so predstavljali raj in greh prvih starišev. Žabničanje so predstavljali kazen za greh, to je smrt in pekel. Tretja in četrta podoba sta bili zadnja večerja in Samson, ki pomenja Kristusa Odrešenika, premagovalca smrti. Peta podoba je bila „krvavi pot“, kar so predstavljali prebivalci iz Dorfarjev in Crngroba. Za bičanje so bili odbrani igralci iz Pevna in Moškрина. Kronanje so igrali ljudje iz Virmaš in Starega Dvora; Jeronima, kot spokornika pa domačini iz Hoste, Gostec in Pungarta. „Ecce Homo“ so predstavljali prebivalci iz Trnja in

Veštra. Domačini iz Suhe in s Trate so igrali Kristusa na križu, iz Fare in Binklja pa Mater Božjo sedem žalostij. Iz Vincarjev so štirje nesli skrinjo zaveze, grob Kristusov pa nekateri drugi. Vsega skupaj je bilo 13 podob; posebne obleke za te igrokaze, v katerih je vsak igralec znal svojo pesem na pamet, imeli so v samostanu shranjene za 278 oseb. Pač si lahko mislimo, kako slovesni so bili ti sprevodi še posebno, ker so bila pota osnažena in okna razsvetljena, koder so hodili. Ker se je pa tudi tukaj godilo marsikaj nedostojnega in takim dnem, kakor je veliki petek, neprimerne, — kakor se sploh rado godi ob takih prilikah — prepovedal jih je l. 1768. goriški nadškof popolnoma.

V tej dobi se je klatilo po deželi mnogo postopačev, kateri so delali nemir med ljudstvom. Zato je tudi loški oskrbnik dné 22. mal. srpana l. 1750. prejel povelje od okrožnega glavarstva, da naj ravna ostro s temi potepuhi. Najbrže so bili ti nekaki posnemovalci „hudega Kljukca“, kateri je posebno okrog Kranja marsikako burko napravil pod vladno Leopolda I. O njem so še celó gosposki ljudje mislili, da je v zvezi s peklenščekom.

Leta 1715. je bila po selški dolini tako velika povoden, da je Sovra Železnikarjem ves les pobrala, in naredila mnogo škode. Morala je svetna oblast dati prepoved, da tega lesa, ki ga

ljudje iz vode izvlečejo, ne smejo zase porabiti, marveč ga morajo oddati Železnikarjem.

Ker so večkrat hude bolezni in požari mučili loško prebivalstvo, zato so leta 1750. mestni očetje sklenili v seji Materi Božji v čast napraviti v kapucinski cerkvi kapelico ter njenemu varstvu izročiti mesto, da bi je varovala vseh nadlog, posebno pa kuge in ognja. To so tudi storili, in še dandanes je vsako leto prvo nedeljo po rožnivenškem prazniku veliko duhovno opravilo mestne župnije v cerkvi kapucinskega samostana zaradi obljube. Iz tiste obljube izvira tudi znamenje na glavnem trgu s podobo Marijino na visokem stebru, kakor nam pové kronografski napis:

*In HonoreM PIæ GenItrICIIs IesV, IosephI,
AtqVe AntonII StatVa Ista PosIta EX De-
VotIone CIVItatIs*

torej iz l. 1751.

Prenovili so znamenje l. 1879.

Nezgode so zadevale tudi bližnjo loško okolico. 1754. poslednjega dné malega travna je ogenj na Suhi vpepelil sedem hiš, katere je ista nesreča zadela že l. 1602. na velikonočni ponedeljek. L. 1766. je pa gorelo v Retečah, pri katerem požaru je zgorela Maruša Karmelj.

Omeniti mi je tudi, da je ljubljanski prošt in naddijakon goriške dijakonije s sedežem v Ljubljani, grof Karol Žiga pl. Petazzi, dné 4. vel. travna l. 1755. oznanil vsem duhovnikom, da bode 26. rožnika škofijski zbor v Loki pod vodstvom knezoškofa grofa Ernesta „de Attems“; k temu zboru naj pridejo vsi razven onih, ki so nujno zadržani. To ni malenkosten dogodek za Loko, katera je od tedaj, ko je nehala oglejska cerkvena oblast na Kranjskem, t. j. od 6. malega srpana l. 1751., pripadala goriški nadškofiji.

V drugi polovici minulega stoletja je bilo za cerkev in za ljudstvo marsikaj neugodnega. Namestu opisovanja podajemo tukaj nekako narodno pesem iz tedanjih dnij; našel sem jo med ljudstvom in jo podajem v izvirni obliki, samo pisavo (bohoričico) sem premenil.

Pesem od teh sedaineh novih caitou.

Kai so za eni Elimenti
po useh duželah so punti
al je blo kedei toko
nobeden ne more vedit za to.

Enkrat se je Augustus zmislo
da je biu ves svet popisou
naš cesar še bel hodo
kir usega na klaftre zmero bo.

O joh joh, kir zdej regira,
sa to ve vsak krib inu dolina
kir je že use zmirjeno
pak je še bel zmedeno.

Komisarje za to ven poslali,
de so se prou štemali,
sunei grofov jenu vaših gnad
be biu žiher šunu vsakiga na eno plat.

Potem so nive šacvali
na perdeuke so jeh diali
bode ušenica al pak rež,
Komisar je sapisou berž.

Verte jno travnike šacvali
use gmajne so ogledvali;
nei že bo en guncvet al baron
usak je potegno velik lon.

Kmet bi biu mogu lohka gvirat,
zdei ke mu ni treba tlake delat;
more pa tulkain dauka dat,
de mu ni mogoče enkrat obstat.

Na kole so kantone diali,
na usaka vas Rihtarja postauli;
ócio de bi biu kmet gospod,
al bo jemo preveč gosposk.

Gorjé zdei tim obogimo kmeti,
po štir pet gosposk imeti
vender če na da kaufert
gosposka pravi ni toy gront.

Kaj češ dobriga imeti,
pravim jest tebi bogimo kmeti,
pogli, kai brunih ludi
milo zdihujé inu ječi.

Nune Menihe so pregnali,
jenu ta živež nim prepoudvali;
dokler bo trpelo toko,
tok dougo bo na svetu hudo.

Mašnikam so čast oduzeli,
glih tem vahtarjem jeh sturili,
kir morejo na vahti stat
jno te potente oznanvat.

Kai je zdej za ena slepota
po usih cerkvah je temnota
kir na smejo sveče state
na stran nobene maše brate.

Zdei ni družiga koker potenti
na usih uratah so nabiti;
zdei regira joh jno gorjé
sei zato vsaki dobro ve.

Dokle bo naš cesar živo
tok bo gubernium vižou
papež pak bo u rimo spau
malkrat bo nova maša brau.

Zdei nas le gubernium viža
nove mašnike nam pošila;
oni so ene grozne učenosti
al per neh ni neč ponižnosti.

V spoudnicah so škruplanti
na klostre lauter spegonti
sami sebe povikšujejo
te stare pa zaničujejo.

Nobeden nima plate zbrite
usak ima lase zavite
guante use sprefarbane
lase pa vse bell nakraužane.

Te velke šole jnu seminarje
u večeh mestah tudi u Gradcu
bolši je jet za denarje koze past
kakor studirat u seminarje sa eno prazno čast,

Katira terpi dokler studira
bukve za maštuvo prebere;
kade biu nemo žegne uzet za mašo brat
mu zna gosposka musketo u roke dat.

Le tega je uržoh Jozef cesar ta
bog dei, da bi biu skorej en drugi,
de bi papež več u rimu ne spau
ampak soje zapoude ven dajau.

Kai je zdej katolška cirku,
katir bi se zmisló, mило bi se ziokov,
jest ne vem kaj bo s tega,
če nam Bog kei bolšiga na da.

Greki so zdej staro virci,
Nemci bodo nova virci,
na papeža neč na drže
sami po sojeh glavah uče.

De bi kardinali skori gori ustali,
ta svet koncilium deržali,
prosimo vsi skupej Boga
de nam skori kei bolšiga da.

Meni bo treba nehati
od teh reči dopoudvati
nobene nisem falliu,
kdo se bo zato čezme jezui.

Ke bi se pa želov kedo,
de bi otou zvedit tega, katir je pisou leto,
jest rečem temu: tinta jnu pero,
kai je nemu mar za to.

Prepisana na ta 3. dan Aprilla 1800.

Peisem od tega ressvetlenga Sveta.

Čudni Moderiani	Še vselej premalu
Sa peršli na Svet,	Je blo teh Barouk,
Od usih kraijov zbrani,	Deb se blo jemalu
Kdo jih oče štet.	Srebro z naših rok,
Lete merjo grunte,	Sa se perslepilli
Boršte noj pollé,	Te Ainemarije,
To je kar stri punte,	Petsto so služili
Rane te bollé.	Te rabinarij.

Enu sternu ima,	Oni so menili,
Pravia, po pet dat,	De bo večna rezh,
Toča tudi nima	Z usna sa dobbilli
Pollu škoduat,	Šli so vsi za peč,
Prou lepi Preroki	Od nobenga slišat
Prerokujejo	Ni v deželi več
O kuštraskem Parouki,	Neč več jeh ni zdišat
Bogu raitaja.	Ainemarij sa preč.

Johjoh ta kraluje,	Rihtarja imeti
Gorije tebi suet,	More vsaka vas,
Mernik zapouduje,	De zna dnarje šteti
Vse na klaftre štet,	Jen dnreti nas,
Johjoh vsak vpije	More znat potente,
Purgar, kmet, gospod,	Ket Keršanski nauk,
Johjoh ta nas bije,	Skerbi pak na cente,
Joh strij taužent s'rot.	De odrajšta Dauk.

Svet sa že smešali
Kloštre praznijo,
Mlade ven zegnali
U cirku branijo,
Križov pot podreti
Krišče prec pobrat
Bratoušne požreti
Zna Jansenski Brat.

Seminarski vuki
Pernesó leb sad
Sa naverni štuki
Giftni koker gad,
V'če vse narobe
Spačio ves Svet
Te sterpene gobe,
Na meh jeh odret.

Grac inu tudi Dunej
Že toku vči
De ta ktir je sunej
Prec zgubi oči.
Papeža boniža
Škoffam glih strij,
Janzen nega viža
Na kloštre reži.

O pridgah od Marie
Mouči koker tat,
Plate že na zbrije,
Stupan ket Soudat
Noša je Dežeuska
Od glave da noh
Glava je Janzenska
Noter kozi roh.

Na skaplir, na paše,
Cel neč ne derže,
Ia koker podlasce
Na miše reže,
Roženkranc pustiti,
Le premišlúvat
Vči to vas sveti
Jen Janzenski Brat.

Odpustke zaverqli
Svete cerkve šac,
Obhaila požerli,
To sa trapi pač.
V Duhu te pokore
Svet zdej vče
Stre že glave nore
On pa frej žive.

Štok je ta Dvanaisti
Vam hinaucam spet,
Zdei pa ta trinajsti
Še na vrh odštet,
Glejte kaj bo strilla
Vaša Maninga
Ja že bo rezbilla
Božja štraffenga.

Konc.

Am 17 ten Junius 1791.

V tej dobi so Ločanom zaprli špitalsko cerkev na spodnjem trgu ter kapelo sv. Trojice na glavnem trgu. Imetje prve cerkve si je vlada osvojila v svoje namene, poslednje pa se je vtelesilo cerkvi sv. Jakopa leta 1788. Jednako žalostna usoda je zadela loške bratovščine: „Corporis Christi“ (sv. Rešnjega Telesa), rožnivenško in crngrobsko, katere so imele dokaj imetka; nekoliko tega se je pozneje obrnilo za ubožni zaklad obeh župnij. Klarise v Loki so odpravili ter nadomestili l. 1782. z uršulinkami, katere so se posvetile šolski odgoji loških deklic. Skoro bi bili zaprli tudi kapucinski samostan. Zanemarjenost pri cerkvah, posebno pri podružnicah, odpravljanje raznovrstnih pobožnostij, kakor tudi prepoved sv. križevega pota, redko prejemanje sv. zakramentov in še marsikaj drugega — to so spomini iz one dôbe, o kateri toži neznani pesnik¹⁾ v prejšnjih pesmih. Staro-ločanom pa je čast, da so se v tedanjih „novih časih“ potegnili za marsikaj, kar je drugod odstranil novi duh.

¹⁾ Skoro gotovo sta redovnika zložila obe pesmi. Natančneje ji ne preiskujemo, dasi sta tudi za jezikoslovca znameniti. — Uredn.

Staroločani so v oni dōbi večkrat trpeli zaradi požarov. Ogenj je ljuto divjal po Fari dné 30. vel. travna l. 1782. in razdejal 42 hiš. Takrat so napravili spominsko sliko ter jo poklonili podružni cerkvi sv. Florijana v mestni župniji. Ne dolgo potem, l. 1789. dné 26. listopada zjutraj ob 5. uri, je začelo goreti v hiši štev. 9 na Fari in pogorelo je trideset hiš. Leta 1817. dné 7. malega travna ob pol desetih zvečer je zopet ogenj pokončal 44 hiš na Fari s cerkvijo vred. Zvonik se je baje takrat tri dni „kuhal v ognju“, ker je krog in krog cerkve gorelo. Da bi pa mili Bog v prihodnje varoval Staroločane tolike nesreče, zgradili so leta 1823. po obljubi Materi Božji v čast na Fari kapelico in vanjo prenesli ono podobo Marijino, katero so nekdanj slovesno okrog nosili pri rožnivenških procesijah. Pozneje ni bilo na Fari velikih požarov.

Ne smem zamolčati, da so prejšnje čase v Loku prebivali tudi vojaki. Stari zapiski nam jih kažejo že v začetku 17. stoletja. Pozneje so nam znani iz teh-le polkov: leta 1751. „de Molk“, l. 1753. „Braune“, l. 1763. „Wotto“, l. 1770. „de Balffo“, l. 1777. „Comitis de Thurn“, l. 1783. „Riesse“. Med vojaki je bilo pa mnogo luterancev in kalvincev, ker so bili Nemci. Srečen slučaj pa nam je zaznamovati za Loko ta, da se jih je ravno v kapucinski cerkvi mnogo iz-

preobrnilo h katoliški veri in sicer poleg vojakov tudi mnogo njihovih ženâ.

Imeli so pa tudi meščanje svojo gardo že proti koncu 17. stoletja, a pravo veljavo je dobila šele pozneje, ko jo je l. 1779. grajščinski protipisar I. A. Prenner preustrojil in ji obudil novo življenje.

Prišel je za Loko usodni trenutek. Dné 25. svečana l. 1803. se je z najvišjim odlokom loško gospostvo proglasilo za avstrijsko državno posestvo. Zadnji brizinški škof baron Jožef Konrad pl. Schroffenberg je, zvedevši to novico, od žalosti umrl v Berchtesgadenu dné 4. malega travna l. 1803.

Za časa francoske vlade, t. j. že l. 1811., ko se je vsa Kranjska delila v tri distrikte: ljubljanski, novomeški, postojnski in je vsak izmed njih imel pod sabo posamezne kantone in so se ti delili v „arrondissements“, spadala je Škofja Loka kot sedmi kanton pod ljubljanski distrikt. Loški kanton pa je obsegal te-le arrondissements: Loko, Staro Loko, Selce, Sorico, Železnike, Poljane, Trato, Staro Oselico in Žiri. Takrat je štel ves loški kanton skupaj 24.095 prebivalcev. Dné 10. prosinca leta 1813. pa so z novim dekretom deli Loko pod novi kranjski distrikt, izločivši jo iz ljubljanskega. (Dalje.)

Železnica Ljubljana - Novo mesto.

(Sestavil Fr. Različnik.)

(Dalje.)

Predno se ločiva od lepe šmarijske okolice, ozriva se še jedenkrat na znamenito goro svete Magdalene, o kateri se je mnogo pisalo v novejšem času. Prav lahko jo zapaziš z železnice; od Šmarja stoji proti severo-vshodu in ima prijazno cerkvico.¹⁾

Gora je visoka 499 m, porastena z bujnim gozdom in na straneh dokaj strma. Krasen razgled je od tu na vse strani: vidiš razkosane in strme Karavanke in julske alpe s Triglavom, daljni Snežnik, kočevske in ribniške hribe in tudi daljne Gorjance.

Še važnejši pa, kakor za prijatelja lepe prirode, je ta hrib za prijatelja starinarstva. Po vsem Kranjskem so zasledili prazgodovinska selišča, večja ali manjša; doslej je bilo grobišče na Vačah ob Savi prvo, zato slovi že po vsem učenem svetu. Toda vse kaže, da bo naša gora še imenitnejša od Vač gledé na množino in posebnost izkopanih predmetov. Skoro kjer kdo

¹⁾ Vidi se gora s cerkvico tudi na naši sliki (str. 345).

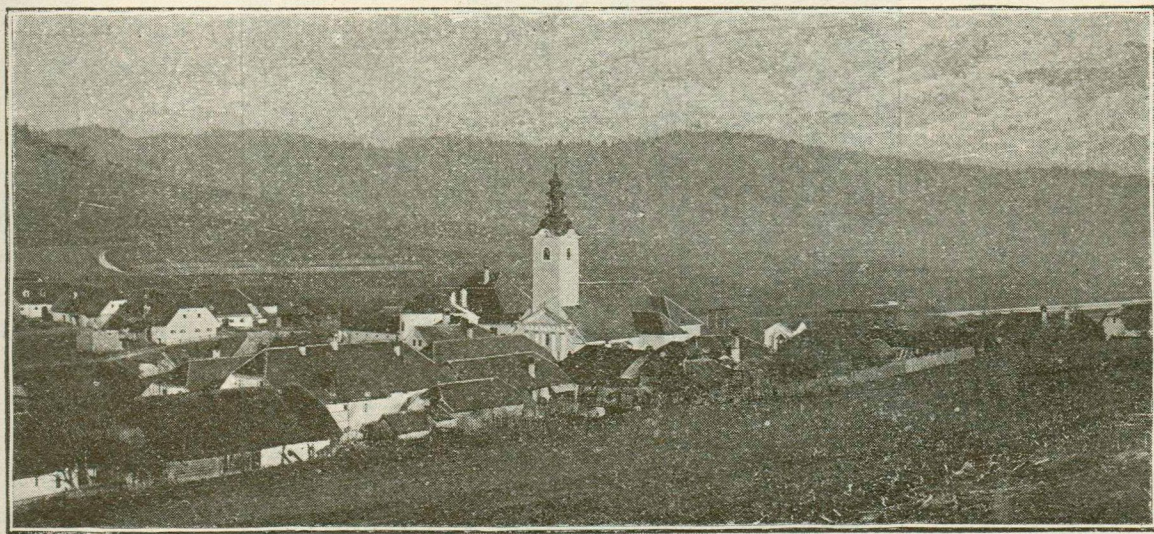
hoče, najde na gori stare grobove z deloma jako bogatimi priložki.

Staro gradišče se prostira ekscentrično okoli cerkve proti jugovshodu. Trojni visoki in po večjem dobro ohranjeni nasipi je obkrožujejo. Steguje se v različni širini blizu jeden kilometer daleč proti vasi Hrastje. V prvem okrožku okoli cerkve in v drugem so bila stanišča, v tretjem, največjem, pa so bile topilnice in kovačnice za železo, kar spričuje obila žlindra. Uprav oni kraji v naših deželah, kjer so topili železno rudo, imajo najbogatejša gradišča. Tako je tudi tu. Težko si je prav misliti življenje onih, ki so živeli tu pred skoro tritisoč leti, vendar pa nam bogate izkopine grobov kažejo in dokazujejo, da je živel tedanji rod tukaj v boljših razmerah, nego živi sedanji.

Označil bodem tu ob kratkem gradišče in grobišče na tej gori ter navedel nekaj najznačilnejših prazgodovinskih izkopin, katere je izkopal gosp. Pečnik tu v poldrugem letu.

Grobišče se nahaja deloma na zahodnem pobočju pod cerkvijo, deloma na jugovshodnem vznožju pri vasi Hrastje, potem pa na bližnji ravnini proti severu. Mrliči so pokopani v gomilah, od 3 do 7 m nasutih, okroglih ali podolgasto okroglih; te so do 35 m dolge in 10 m široke; ker pa so na neravnem svetu, vidijo se nekatere še višje. Posamezni grobi so na ravnem. V gomilah so položeni nesežgani mrliči v različni daljavi drug od drugega in po trije do petih drug vrh drugega. Grobovi na ravnem imajo deloma sežgana, deloma nesežgana trupla. Pravega reda ni bilo. Nesežgana trupla so položili v 1½ do 3 m globoke jame, od sežganih pa so kosti pobrali v lončeno žaro ter jo dejali ali kar v izkopano jamo, nekoliko večjo od žare, ali pa v četverovoglat, iz plošč ali lomljenega kamena sestavljen zaboj. Te grobe so pokrili skoro brez izjeme z jedno pločo ali tudi

z več pločami. Ploče so večkrat nad meter dolge in široke, po 15 do 20 cm debele. Prinašali ali dovažali so jih od daleč, ker do tri ure na okrog ne najdeš enakih. Vsak mrlič ima več ali manj priložkov, kateri se pa ločijo seveda po spolu, starosti in bogastvu pokojnikovem. Pri ženskih je večinoma lišp, pri moških orožje, pri otrocih so se našle igrače: vsakemu so pa dali vsaj jedno, če ne več posod v grob. Te so različne po velikosti, največ preprosto izdelane, mnogo pa je tudi okrašenih ali z različno barvanimi pasovi ali z okraski, pogosto v vkusni obliki. Delane so pa vse na roko. Navadno so položene na konec nog. Moškim so devali v grob zlasti bojne sekire, sulice in nože iz železa. Vsak mrlič ima dve, če ne več, teh rečij. Na nogah in rokah imajo bronaste obroče in na prsih ali blizu rame bronaste zapenjače. Pogosto se nahajajo tudi bronasti ali železni ostanki

Šmarje (na Dolenjskem). (Fotogr. J. Šiška.)

pasov. Našli so tudi nekaj bronastih ploščevin od pasov, s podobami ali okraski. Poleg tega se je našlo pet bronastih čelad z enim ali dvema grebenoma in več brusnih kamenov.

Izmed moških sta znamenita posebno dva. Pri enem so se našli bronasti in železni ostanki brzde, imel je gotovo konja pri sebi; pri drugem pa se je našel konjev kostenjak z jezdno opravo, bogato z bronom okrašeno. Konj je bil položen vrh mrliča.

Ženskim so dajali za lišp bronaste zapestnice, nanožnice, zavrtnice, jedno ali po več zapenjač (fibul), nekatere teh izredne velikosti, večinoma kaj lepe oblike; potem bronaste uhane, nekatere teh pozlačene, in zalasnice. Prav pogosto so se našle steklene in jantarjeve koralde, mnogokrat izredne velikosti in prve tudi mnogo-barvano okrašene. Koralde so bile ali kot zavrtnica ali pa našite po obleki. Pri ženskih se nahajajo tudi predilna vretenca. Otrokom so

dajali za igrače bronaste ropotulje, zaponke s konjički itd. in „punčike“. Vse se niso ohranile. Posebno lepa je kot oreh velika, steklena ter v prirodnih barvah slikana glavičice take „punčike“. Pri nesežganih truplih so taki priložki položeni tje, kjer so jih nosili v življenju, pri sežganih pa so jih dejali ali v žaro na koščice ali poleg žare. Ker se pri sežganih nahaja primeroma manj lepoticja, a nekatera teh vendar prav lepa, soditi smemo, da so deloma lepoticje že s truplom sežgali, nekaj pa položili na pepel.

Ženske, ki so tu živele, pač niso bile zadnje v gizdavosti. V veliki gomili, v kateri je bilo do 400 trupel, in ki je bila (gledé na priložke) najbogatejša izmed izkopanih, našla se je ženska, ki je imela konec nog dve situli s podobami, kakor je situla iz Vač, okoli vratú 80 debelih jantarjevih krogel, štiri zapenjače, pozlačene bronaste uhane, štiri bronaste zapestnice, po vsej obleki pa nad 5000 steklenih jedno- ali več-

barvenih korald in bronastih obeskov našitih. Neka druga sicer tudi bogata, je imela obleko s koraldami našito le do ledij. Bila je to pač bleščeča noša, ako si mislimo ves bron bleščeč kakor zlato, in ako je imela, kakor jedna, pet minut od te gomile na ravnem izkopana, po 13 do 15 nanožnic na vsaki nogi.

Našlo se je več zapenjač s podobami, nekatere tudi iz lepo barvanega stekla, potem nad deset bronastih posod, tri izmed teh imajo vzbočene podobe borilcev itd.

Vsi predmeti so iz hallstadtske dôbe, le nekaj malega iz laténske. Tako je torej pred 2500 leti todi gospodaril močen in imovit rod in se oziral v nižavo, kjer se trudi dandanes Dolenjec v potu svojega obraza in se ozira v železnega konja, ki mu je pripeljal po železni cesti železne vozove v deželo.

Pa treba naprej.

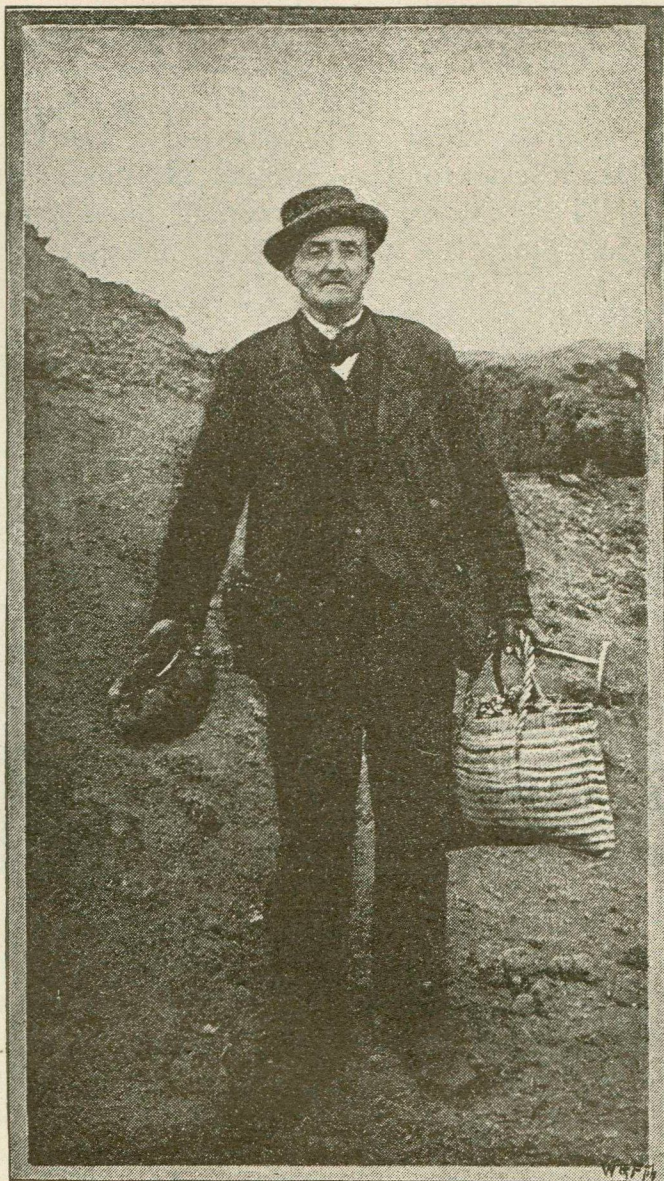
Pri prapreškem gradu je proti vshodu konec grosupeljske doline.

Vozna cesta jo udari zopet kar naravnost čez hrib, in se obdrži dobre pol ure daleč gori, kakih sto metrov više od železnice; popotniku se ponuja krasen razgled po bližnjem in daljnem svetu: na Gorenjskem se mu kaže Triglav, na Notranjskem Snežnik. Železnica pa hoče imeti prav zložno pot, in ker ji ni mnogo na jednom kilometru ali dveh minutah, krene pod vasjo Gatina na desno, z zarezom premaga razvodje, na katerem prekorači tudi mejo okraja ljubljanske okolice, in pride pod litijskega glavarja. Do tukaj je tekla proti jugovshodu, naprej do Št. Lovrenca v témeniški dolini bode ji glavna smer proti vshodu, od tam do Novoga mesta zopet proti jugovshodu. Spusti se sedaj nekoliko navzdol proti Žalini, a ne do tal, ki so kakih 10 m nižja od grosupeljske doline, zakaj treba se je hitro zopet dvigati, da premagamo novo razvodje, mejo višenjske doline. Ogledamo si hitro Malo Žalino z župno cerkvijo, postojimo pri Veliki Žalini, predrzno pre-

režemo hrib, in pridemo na mogočen cestovod (viadukt) 122 m dolg, s katerega ponosno pogledamo na Veliko Loko in njeno malo vodico. Kmalu se nam hrib zopet odmakne, dolina poviša. Z nasipa vidimo Malo Loko, visoko gori pa cesto čez Peščenik; zažvižgamo, smuknemo v temni predor, ki je 446 metrov dolg, gremo še vedno malo navkreber naravnost proti severu, dokler se ne zasveti zopet beli dan v višenjski dolini. Nazaj gori zroč, gledamo vozno cesto in milujemo prednamce, ki so nekdanj po višenjskih klancih mučili živino in svoje kosti.

Po ozkem pa prijaznem jarku jo zavijemo kmalu zopet proti vshodu, sprijaznimo se z višenjskim potokom, ki bo po tej dolini naš tovariš, in le mimogredé pogledamo na dva gradova: Weixelbach in Weixelburg, pa smo na višnjegorski postaji (358 m nad morjem).

Višnja gora je čedno, a majhno mesto, morda je bode povečala železnica. Za kolodvorom na solnčnem gričku je župna cerkev, kjer krščujejo višenjske meščane. Na nasprotnem južnem hribu vidimo razvaline višenjskega gradú; ozirajoč se vanje, spominjaš se turških časov in slavnih prednikov. Pred Starim trgom se poniža k nam dol iz Višnje gore cesarska cesta; dolinica se nekoliko razširi na desno, na levo pa nas pozdravlja gradiček Smrek z imenitno čebelorejo. Stisnemo se zopet k ilov-

Jernej Pečnik. (Fotogr. dr. Fr. L.)

častemu hribu, zdrčimo memo svetega Martina v Gornji Dragi, in že smo v zatiški župniji poleg Spodnje Drage s cerkvico svetega Tomaža.

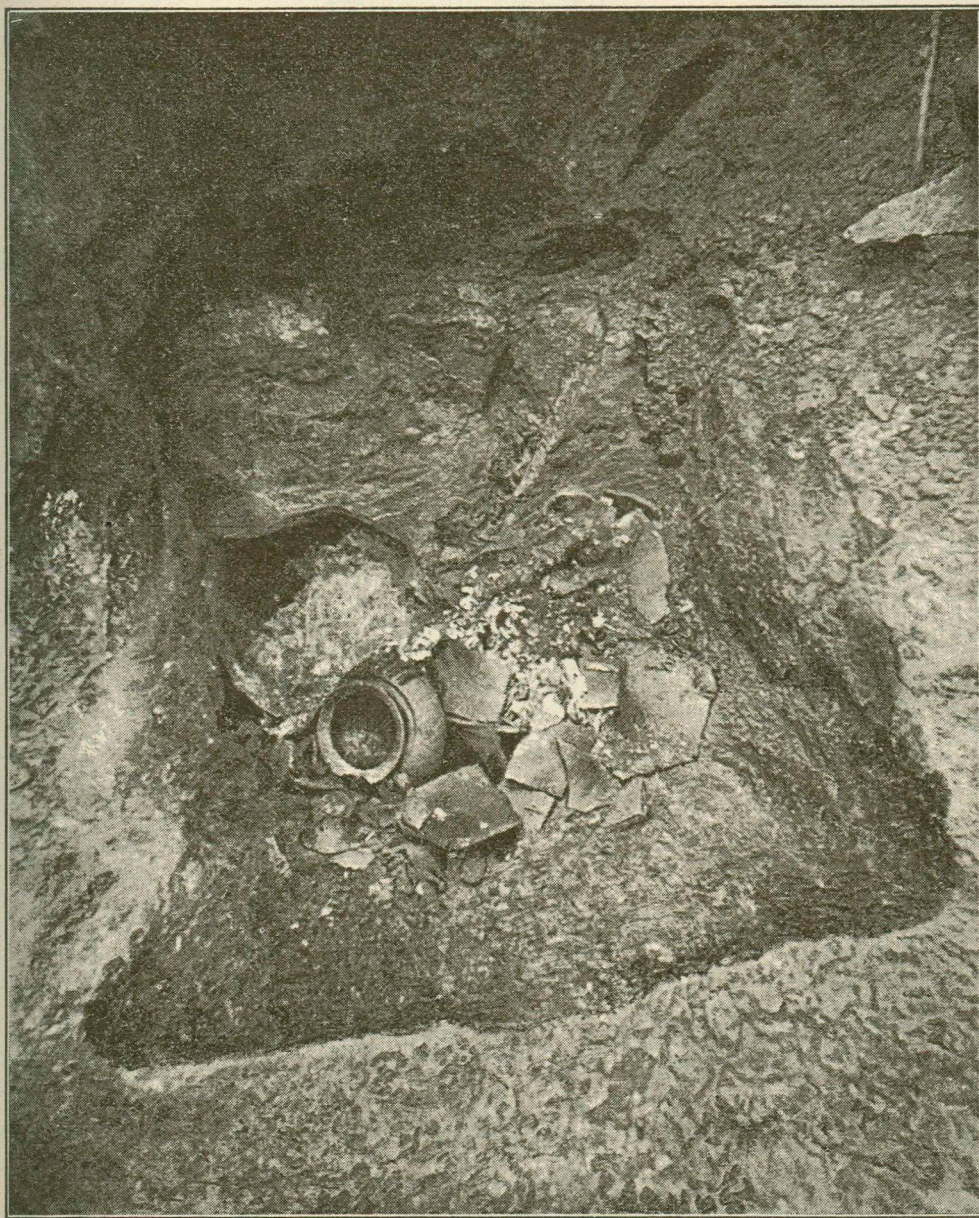
Ker smo bili od Višnje gore naprej preveč zavili proti jugovshodu, krenemo zopet naravnost proti vshodu med Hudim na levi in Stransko vasjo na desni. Sedaj pa se dolina odpre na obe strani; proti severu tam se béli Zatičina amfiteatralično okrožena in zaprta severnim vetrovom. Ker jo brž zakrije smrekov griček, imamo čas ozreti se tudi proti jugu. Tje je že odhitela

Višnica, tekoč doli v naročje Krki, ki tam že kot reka privre iz zemlje, šest kilometrov od tod. Na polovico pota tam-le doli je Muljava, rojstveni kraj Jurčičev, s staro cerkvijo; v ozadju na obzorju pa je Mačkov vrh (710 m), ki gleda na oni strani v dobrepoljsko dolino. Ko nas potegne vlak naprej s postaje „Zatičina“ (327 m nad morjem), pogledjmo še tje proti Zatičini, 3000 korakov oddaljeni, ki je bila nekdanj sedež cistercijencev, sedaj pa je zaradi obilnih prostorov

spodu Pečniku, ki tukaj razkopuje starine, le naprej skozi gozd, kjer se nam sedaj na desno, sedaj na levo svet malo odpre, pred nami pa se prikaže Primskovo, 592 m visoko na stožastem hribu!

Primskovo se jako odlikuje izmed drugih hribov s tremi cerkvami, mogočno lipo, župniščem in utrdbami. Oziralo se bo na nas med vožnjo še dolgo. Kdor se potrudi na hrib, uživa krasen razgled, pa tudi lahko pokusi prav dobro domačo vinsko kapljico. Od Primskovega malo naprej proti

vshodu je najvišji vrh Zaplaz (609 m), pod katerim bomo videli romarsko cerkev zaplaško. Ko pa dospemo po zarezu skozi namešan gozd do postajališča „Št. Vid pri Zatičini“, obrnemo pozornost na bližnje predmete. Na levi na skalnatem gričku je sv. Rok, prej postaja vozne pošte; pet minut naprej pa je sloveči dolenski Št. Vid. Od postajališča se vozimo na nasipu po lepih travnikih, na to skozi malo zarezo, za katero se vidi na desno nekaj vasij šentviških, v ozadju pa Lisec (565 m) v dobrniški župniji. Vrh in severna stran sta mu obrastena z gozdom, jugozahodna stran pa rodi pitno vino. Na levo ob griču pa vidiš Radohovo vas, ki ima dobre sejme — zato tudi postajo (308 m nad morjem), potem gradiča Grundlef in Selo. Bližnja velika poslopja pa so Pluska, kjer se cepi od državne ceste deželna cesta čez Bogenšperk na Litijo. Potok, ki namaka tukaj lepe travnike, izgine pod zemljo na desni zadej pri Dobu, kjer se vidi cerkva, kakor sta izginila tudi dva potočiča, jeden pri gomilah, jeden pri posta-

Star grob pri sv. Magdaleni. (Fotogr. dr. Fr. L.)

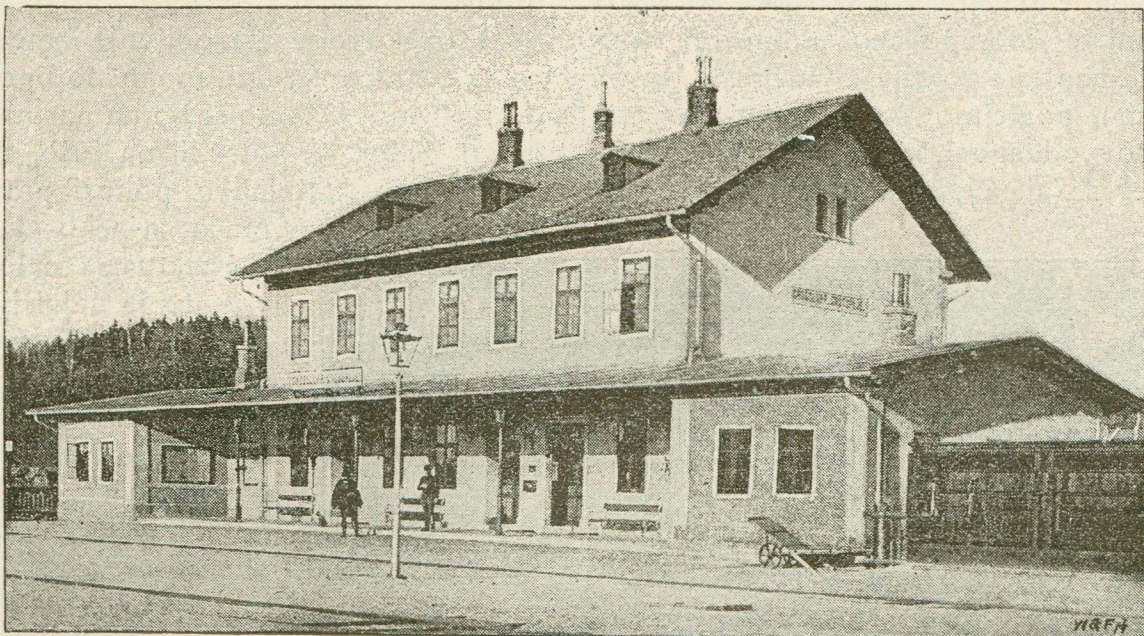
samostanskih sedež sodišča. Zatičina je vredna, da si jo človek ogleda, a spis bi narastel preveč, ko bi jo opisoval natančneje; saj bo tudi pozneje čas in prilika za to. Od Zatičine gori je cerkva sv. Nikolaja na Gradišču, ki je pa že jedna izmed dvajsetih šentviških podružnic. Škoda, da ne moremo z veliko cesto bliže k Št. Vidu. Pot nas vodi skozi dve zarezi, potem po nasipu, kjer je na desno vas Vrhpolje, kakor vidiš tam na deski napisano, na levo pa dolinica z gomilami. Pa nikar ne hodimo v škodo go-

jališču, še predno sta prišla do železnice. Vse vode, kar smo jih dosedaj videli od Šmarija naprej, izvirajo iz litijskega pogorja, tekó v Krko in so razven višenjskega in zatiškega potoka ponikvarice. Svet pa, ki ga vidimo na desno proti jugovshodu in ki leži med Krko in dolenskih železnic novomeško progo, nima nikake tekoče vode.

Takoj za kolodvorom „Radohova vas“ pre-režemo zopet državno cesto, katera ima do Trebnjega sicer bolj ravno smer, pa dva huda

klanca, katerih se po pravici bojé vozniki, in si zato „Pod gabrom“ radi oživé pogum z dobrim dolenjskim vinom. Tudi vlak jo mahne

nekoliko navkreber po nasipu, kjer mu pa pomaga dolga in globoka zareza prevoziti strmino in razvodje ter priti do Témenice. Ta največji

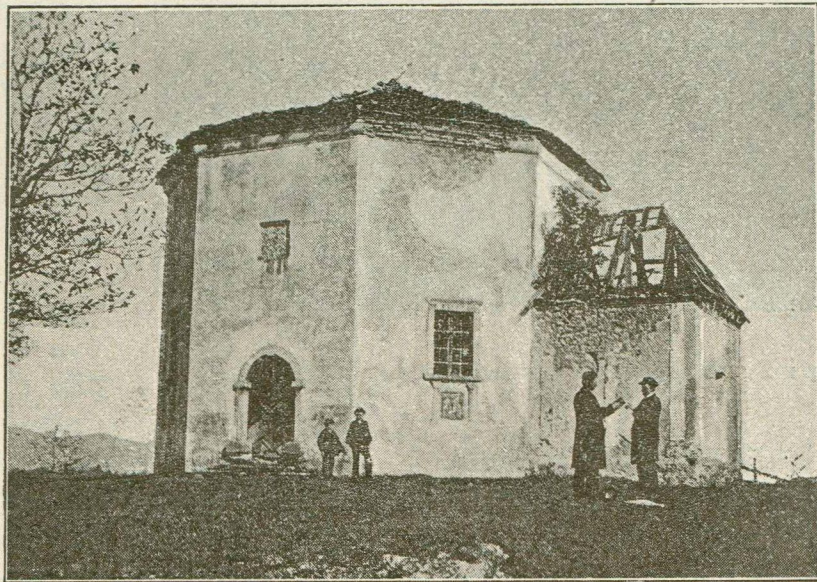

Postaja Grosuplje. (Fotogr. J. Šiška.)

pritok Krke, ki izvira blizu Bogenšperka, spremljali bomo za naprej, dokler poteka nad zemljo. Dvakrat se nam skrije pod zemljo; ko jo pa srečamo v tretjič, med Novim mestom in Stražo, tedaj je pa skoraj ni spoznati več, ker tam se izliva z imenom „Prečna“ v Krko. Če tudi ne moremo pohvaliti njene vode, ker ni posebno dobra za pijačo, vendar smo je veseli, ker dela tako lepo, sicer ozko, pa dolgo in rodovitno dolino; skoro vsakih pet minut peš hodá gremo mimo kake vasi. Kakor sploh na celi progi ni posebno velikanjskih, čudnih prizorov in velikega razgleda, tako tudi ne v témeniški dolini, pač pa se vrsté neprestano prijazni, ljubki kraji. Vasij ne bom imenoval zaradi znamenitosti, tudi lahko prezremo imena, a jezikoslovca vendar-le utegnejo zanimati, in če te kak sopotnik vpraša, kaj je to in ono, lahko mu odgovoriš po resnici. Ko se po ovinku spuščamo doli proti Témenici, imamo spodaj na levi lepo vas Breg, na oni strani Témenice nazaj Male in Velike Dule,

Hrib in Pungert s cerkvico sv. Lovrénca, za gričem vštric nas je zvonik sv. Jurija, potem dolina, po kateri izza Primskovega priteka potoček. Nato je velika vas Žubina s cerkvijo. Kakih 40 m nad Témenico smo bili, ko smo jo zagledali; pustivši na desni Mali in Veliki Gaber spuščamo se polagoma doli na travnike mimo vasi Stranj, koder je pot od Podgabra čez Žubino na Primskovo. Na desni nam je

hrib Medvedjek, proti železnici obrasten, proti državni cesti na solčni strani pa ima njive in nekoliko vinograda. Ko pridemo skozi skalnato zarezo med Velikim Gabrom in Stranjami ter pogledamo na levo nazaj po témeniški dolini, pokažejo se ob jasnem vremenu kamniške planine. Naravnost pred nami na griču je Martinja vas; pustili jo bomo na desni. Tako smo polagoma

„Božji grob“ pri Novem mestu.

prišli do dna doline; Témenica naj izpodleze železnico, goni mlin in stope, mi pa si oglehamo na levo Gorenje Prapreče, zadnjo vas prostrane šentviške župnije. Pod Vrhovim za-

režemo grič, prekoračimo Témenico, zopet zareza in zopet most, pa smo pri Spodnjih Pra-prečah, kjer imajo čuvajnico, pogrešajo pa postajališča. Na desno gori je Muhabran, ki ima samo par hiš. Železnica pa krene na levo, in popravi tek Témenici. Na desni vidimo župno cerkev sv. Lovrenca, na levi pa dolinico, ki se odpira proti Primskovem in po kateri se pride do Mačjega in Mišjega dola. Tu je meja okrajnega glavarstva novomeškega. Z leve doli nas gleda Mali Videm, železnica pa prestopi pri Krtini Témenico, obrne se proti jugovshodu in se stisne k hribu, na katerem je vas Kukenberg (razlago glej: Schumi: die Geheimnisse etc). Rajši bi bila šla po travnikih grajščine Male Loke, pa lastnik major Terbuhovič (glej: Junaki II. zvezek) ji je pokazal pot tam pod skalnim bregom. Ali ne ugaja ji taka pot; pri Trnju odreže hrib in hajdi čez most, pa zopet na najlepše travnike, na katerih si tudi napravi prostor za postajo Ve-

liko Loko. Pa saj je plačala 14 kr. avstr. velj. za kvadratni meter. Kaj hočemo, imamo pa železnico! Mimo grada Male Loke se bodo vozili na postajo Veliko Loko iz Čateža, oziroma z Zaplaza in, če bodo cesto popravili, tudi od sv. Križa. Toda vlak ne čaka. Od leve strani dobi Témenica nekaj dotokov mimo mrzle luže od Škovca in od Radčjega sela. Skozi Kamni potok, mimo Breze s cerkvico in Kamnega mosta, kjer se snidemo zopet z veliko cesto in kjer bodo tudi iz Dobrniča in morda iz Žužemberka prihajali do železnice, obrnemo se pri čuvajnici proti vshodu. Na južnem gričku je Belšinja vas, na severnem Zgornja Nemška vas. Pri vasi Štefanu se ozremo na desno na Benečijo (dve koči), na levo na Roženberk, z vso pozornostjo pa si ogledujemo Trebnje, ki nam kaže lep zvonik na levi in nekdanj Baragovo grajščino na desni.

(Konec.)

375

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Matice Slovenske“ za leto 1893.

Slovenska zemlja, I. del. Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska. Zgodovinski opis. 12. podob. Spisal S. Rutar. V Ljubljani 1893. Str. 131. Cena 50 kr.

Velevažnega dela se je lotila „Mat. Slovenska“, ko je nakanila polagoma izdati opis in zgodovino vseh slovenskih pokrajin. Začela je z južno-zapadnim delom Slovenije, s pokneženo grofijo Goriško in Gradiščansko. Podala nam je najprej zemljepisni, letos pa zgodovinski del. Obe knjigi sta iz spretnega peresa prof. S. Rutarja, ki je slovensko slovstvo obogatil že z mnogovrstnimi zanimivimi članki narodo- in zgodovinopisnega obsega.

Navedeno delo nam podaja v štirih opredelkih: 1. Goriško do l. 1000 po Kr.; 2. pod akvilejskimi patrijarhi; 3. pod lastnimi grofi in 4. pod Avstrijo, s primerno umeščenim dodatkom opisa narodne izobraženosti v srednjem veku —, kratko pa jasno zgodovino Goriške.

Iz najstarejše dôbe je še mnogo neizvestnega navzlic marljivemu raziskavanju in razkopavanju starodavnih grobišč. Sodba o reki Soči je nekako slična z mnenjem o prvotnem naseljevanju Slovencev v teh pokrajinah. Neki učenjaki so imenovali reko Sočo najnovejšo reko evropsko (Kandler, Czörnig), toda pametnejša, opirajoča se na neovrgljive dokaze, je trditev, da je reka Soča starodavna, že v glacialni dôbi po isti strugi v zgornjem in srednjem teku bobneča voda, kakor dandanes. Ono podmeno, „da sta se srednja Soča in Vipava

izgubljali v kraške jame pri Gabrijah“, in da „so silni potresi in velike povodnji (l. 586. po Kr.) vse to pre naredili“, nekoliko dozdevno podpirata imeni vasi Peč in Rupa (udrtina) pri Mernem, a izpodbija jo molk starih pisateljev, in da je profesor Taramelli našel od reke Soče z Rajbeljskega gorovja privajeno gručo kamenja (porfido felsitico) na tržiškem Krasu 50 m nad soškim gruščem. Tudi ni dognano, kje je stal že v Peutingerjevi tabli navedeni soški most: „ad Pontem Sontii“. Dr. Gregorutti je z mnogimi dokazi podprl svojo trditev, da je most: „pons Sontii“ bil pri Ronkih. Torej je že l. 226. po Kr., ker od tiste dôbe je omenjeni zemljevid, Soča tekla nad zemljo, in ne šele po oni veliki povodnji iz l. 586. po Kr. Hudo se temu ustavlja prof. Majonica v „Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz“ 1893, kjer pravi: „für die Annahme des Pons Sontii bei Ronchi fehlen die wichtigsten Postulate, vor allem der Isonzo selbst“; on trdi, da „pons Sontii“ je bil vedno pri Majnici (Gmajnici), ne daleč od Rubije — Sovodja.

Gledé na narodnost prvotnih stanovnikov na Goriškem se ne vjemajo učenjaki. „Veneti, ki so tod bivali, so najimenitnejši rod Ilirov“. Toda slavni pisatelji: Surowiecky, Šafařík, Schlötzer, Mannert i. dr., so spoznali, da so slovanska plemena segala v pradžbi nepretrgoma od Adrije do baltiškega morja. Slovanskost adrijanskih Venetov je jasno dokazal učenj Gilferding. Ilirski jezik, kakor ga govoré današnji Arbanasi (Škipetari), je povse drugačen od venetskega.

Slovinci da so šele med l. 570. in 580. po Kr. v te kraje prišli? Od kod? V Panoniji so bili tačas

že Avari (Obri), in Slovenci so se na Koroškem že l. 595. vojskovali z Bavarci. Od vshoda torej niso mogli priti, ker bi bili morali čete Obrov pretrgati; od severa in juga tudi ne, ker so bili tod drugi narodi, a z neba tudi niso padli. Ne, Slovenci so že pred Rimljani tu bivali, a ker so kot mirni poljedelski in pastirski narod bili že od Keltov podjarmljeni, gospodovali so jim pozneje Rimljani in Obri, Longobardi, Franki, Nemci, tako da niso nikjer imeli svojih lastnih narodnih gospodarjev.¹⁾

Za časa Rimljanov so bivali v Panoniji Slovenci, kakor kaže nadpis že iz l. 157. po Kr.: postaja Črna, „Statio Tsiernensis“ pri reki Črni, ki se blizu stare Oršove izliva v reko Dunavo. (Mommsen C. I. III. Nr. 1568.) Drugi zanimivi nadpis latinski iz drugega stoletja po Krist. navaja Mommsen v C. I. I. 3908.

*L. IAROVIDIV. C. L
CATO. V. S. L. M
MANV. SVA. PIISOTF*

(Lucius Jarovidius Cato, Catonis libertus votum solvit lubens merito. Manu sua piisotf.) Ta nadpis začrčkan na kameniti plošči so našli v razvalinah poganskega templja pri Maranu na Benečanskem. Očividno je, da je to pristen Slovan Jarović (Jarovid) s svojo roko postavil (pisal?).

Sv. Hijeronim († l. 419.) razlaga svetopisemsko ime Tihik pravilno po slovenskem tih, ker pravi: „Tychicus enim silens interpretatur“. Rojstveno mesto Hijeronimovo Stridovo so Gotini razdejali l. 378., a že poprej je odšel Hijeronim v Akvilejo in pozneje v Rim. Umel je slovenski, ker Tihik v pomenu silens se ne dá izvajati iz nobenega drugega jezika, kakor iz slovanskega.

Od kod je ta beseda prišla med Panonce in Dalmatince, ako so se tod naselili Slovenci šele ok. l. 590. po Kr.?

Imena rek Nadiža, Soča, Vipava, Idrija, Ter se najnaravneje tolmačijo iz slovanskega jezika. Natisa je tudi na Ruskem, iz kor. nati = globoki pad, in res je tudi Nadiža v globoki strugi. Soča, ital. Isonzo, prvotno Jazonča, je pač voda tekoča v jazu — prepadu. Slovensko-benečanska vas Azla (Azzida) je pri globokem jazu, kjer se stekata Nadiža in Jaborna. Vipavo so Rimljani imenovali „ad frigidum“ = pri mrzli vodi. Hrvaško ubao — hubel = studenec, in ta od studeno = mrzlo; torej Ubava — isto, kar Opava, Ipava, Vipava reka. Idrija je isto, kar vedrija = bistra voda, na Poljskem Odra, katero so Latinci imenovali Viadrus; na Furlanskem je rečica Judri = Jidrija. Ter, italijansko Torre, je hudournik, potok, ki bregove na široko tare.

¹⁾ V znanstvenih stvaréh je vsak pisatelj sam odgovoren za svoje trditve. — Uredn.

Aj neboga Sava — vodo!
Ne tari se o bregove
Kano mlade udovice
Gdjegod čuju, poročuju;
Gdjegod vide, namiguju.

(Iz hrvaške Like.)

Timava od tima = lutum, blato. Statio ad Pyrum = Hrušica. Italijanski in nemški pisatelji vsi vprek trdé, da so priseljenci Slovenci predstavili latinsko ime „ad Pyrum“ v slovensko „Hrušico“. Ravno nasprotno je res. Rimljani so slabo preložili imé, ki nima s hruškami nič vzajemnega, nego le sličen glas, a za njimi istotako Nemci, ki vse vasi po Slovenskem, katere se kličejo Hrušica, Hruševje itd. in teh ni malo, prevajajo v Birnbaum. Od Adrije tje do baltiskega morja povsod, kjer bivajo Slovani, je mnogo Hrušic, ali pravilneje Krušic, t. j. razkrušen, kršen, kamenit svet. O Cetinju, Črnogorskem glavnem mestu, kaže pesmica:

Cetinje je polje muklo;
Muklo kao noć tihana;
U krše se to zavuklo;
Tvrđi krši sa svih strana.

Še veliko drugih dokazov bi lahko navédli, da so že za časa Rimljanov tukaj bivali Slovani. V jednom najzadnjih pisem pokojnega Dav. Trstenjaka, v katerem mi piše o Ilirih in Venetih, zatrjuje ta sedaj prezirani jezikoslovec: „Verujte mi, da bomo zmagali, dasiravno še bode treba mnogo truda. Med Karpati in Adrijo so že pred Kristom gotovo Slovani stanovali. Marsikateri zgodovinar je že tega prepričan, a neče priznati deloma iz zavidnosti in narodne mržnje, deloma iz plašljivosti pred židovskimi kritiki.“

Popravki:

Str. 3. Pitina jama, t. j. pečina jama. Prof. Marchesetti ni prav razumel. — Stran 21. Vikarijat (sedaj župnija) Zgornik, t. j. Zgonik. — Str. 22. in drugod mnogokrat: rosački samostan, t. j. rožački, ker ital. Rosazzo = Rožac ali rožič dimin. od rog, kajti Czörnig, Görz Gr. p. 488. piše: „Kirche und Klostergebäude von Rosazzo, in welchem der Erzbischof von Udine seinen Sommeraufenthalt nimmt, bestehen noch heute in reizender Lage auf einem die Gegend weithin beherrschenden Hügel.“ — Rožac (Rossatz) je tudi trg poleg Dunave v šenthipoliški škofiji. — Stran 24. Saligrajska škofija, t. j. solnograjska ali salcburška. — Str. 29. rogačkemu samostanu, t. j. rožačkemu samostanu. — Str. 34. „Papež in cerkveni zbor sta žugala Benečanom s cerkveno kletvijo.“ Navadno „anathema“ prelagamo: „izobčenje“, ne: „kletev“. — Str. 35. med Taljamentom in Cormorom (?) = Cormonsom — Korminom. — Str. 48. Canto Govardo = Santo Gavardo. — Str. 50. papež Gotfried, t. j. patrijarh Gotfried. — Str. 53. kobarijsko malikovanje (?), t. j. praznoverje, kakor se je še marsikje po Slovenskem ohranilo, da so mislili na hudobne du-

hove pri studencih, jezerih, jamah, ki provzročujejo nevihto. — Str. 53. „Oženjeni duhovni bili so v XII. stoletju prav navadni, šele benediktinci (!?) so izbojevali celibat.“ Naj blagovoli g. profesor prečitati kakšno katoliško knjigo, da se bolje pouči o tej stvari. — 54. Aenas t. j. Aeneas. — Str. 56. „v cerkvah so predstavljali tudi smešne igre in celó plese.“ Ostanki od poganskih šeg in navad, kakor so še dandanes pustne veselice, bili so v navadi po Francoskem in Nemškem, toda po Goriškem morda k večjemu v Akvileji. Plesali pa niso v cerkvi, ampak na prostoru pred cerkvijo. — Str. 56. trgovci so postavljali hišice t. j. šotore. — Str. 58. Župnice da so bile županovo zemljišče. Utegnila je biti kakšna župnica županova, a veliko je „župnic“, t. j. senožeti na župnem — solnčnem svetu, ki niso nikdar bile županska posest in last. — Str. 61. spomin Corisa t. j. Kore-ta. — Str. 71. Petra Bonuomo, t. j. Bonomo. — Str. 96. Drvinščini, t. j. Devinsčini. — Stran 116. Terzo da je od latinskega ad tertium lapidem, ni izvestno. Utegne biti dimin. od Ter, torej mali Ter = Térec potok, ki teče pri vasi Terzo. — Str. 118. Štivan ni S. Giovanni alle tombe. V tržaških listinah je povsod S. Giovanni de Tuba. — Str. 120. Mnogi (?) izvajajo devinske gospode iz Furlanije itd. Pichler v knjigi: Il Castello Duino stran 90. pravi o nekem nadgrobnem kamenu z nadpisom: „heros Duinos“, ki se je našel v vasi Zuins. Toda v listinah je ime Duino šele iz najnovejše dōbe, pred je bil Tuba, Tubin, Dubin, Duvin grad. Duba je v Dalmaciji, na Saksonskem, celó vas na izlivu reke Ade v Komsko (Como) jezero se kliče „Dubino“. — Str. 121. Hohenlohe-Oettingen? Poslednji knez devinski, ki je umrl 11. pros. l. 1865. se je pisal Egon Karl Hohenlohe Waldenburg-Schillingsfürst. Senior te rodovine je knez Egon Hohenlohe-Oehringen. (Pichler, Duino p. 442.) — Stran 122. L. 1330. je podelil patrijarh Pagano fevd Monfalcone (Tržič) svojemu sinu (?), t. j. strniču. — Str. 123. L. 1085. so darovali koroški vojvode rožaskemu samostanu vasi: Sežano itd. Onega leta je patrijarh Ulrich (1085—1121), sin grofa Markvarda, pozneje vojvode Koroškega, potrdil že pred podarjene (l. 1060. in 1073.) vasi: Sežano itd. Šepolje, t. j. Šipovlje, od šipe, šipke divlje vrtnice, robidnice, ako ni od trave djip = kršin (andropogon gryllus), ker v tržaških listinah je pisano Xipuglan = Žipuljan (l. 1316.). — Str. 123. Copenmaul, t. j. Rappmaul. — Graščina v Ravnah pri Vremu (t. j. Vremih) je dalje pri Košani. — Bonaventura Petač, t. j. Benvenuto Petač. — Str. 124. Prelože ni zato dobilo ime kot da je preloženo, nego ker je pri Lozi, torej Prilozje — Prilože. — Kornjal ni od kakega Cornelia, nego, ker je tam bila žitnica in žitni sejem nemško — Kornhalle — Corgnale. Tržaški kanoniki so dobivali največ žita iz Lokve — Kornjale.

Gospod profesor ima veliko posla in zato mu ne zamerjamo teh malenkostnih nedostatkov v lepi knjigi, ter željno pričakujemo nadaljevanja temeljitega zemlje- in zgodovinopisnega popisa mile nam slovenske zemlje.

Matija Sila.

Češka književnost.

Slovstveni paberki s Češkega.

(Zbral dr. Jos. Tumpach.)

Ravno sem premišljal, o čem bi danes pisal za „Dom in Svet“, ko se odpró duri in mi sluga pri- nese naš praški „ordinarijatni list“, kjer je natis- njena i v izvirniku in v dovršenem češkem prevodu, ki ga je oskrbel znani leksikograf, dosluž. profesor Vojáček, najnovejša okrožnica sv. očeta Leva XIII. tičoča se učenja sv. pisma. Seveda sem jo takoj prečital, a poleg tega sem tudi sklenil označiti v današnjem dopisu, kako se je godilo svetopisem- skemu učenju pri nas in kako se mu še godi. Pri- čenjam s prevodi sv. pisma. Češki prevod, sestavljen iz večine po Vulgati in samo malo se ozirajoč na stari slovanski prevod po Septuaginti, bil je gotovo že pred dvanajstim stoletjem, rabil se je v bogoslužnih knjigah. Najstarejši rokopis te vrste izvira iz 13. stoletja, namreč psalterij s glosami; sedaj ga hrani muzej. Dalje je tu rokopis virtemberskega psalterija iz polovice 14. stoletja, rokopis podjebradskega psalterija s konca 17. sto- letja, rokopis klementinskega psalterija iz početka 14. stol., vseučiliškega, kapiteljskega itd. Evange- listarji izvirajo iz 14. stol.: že Ana, hči Karola IV. in žena Riharda II., angleškega kralja, vzela je s seboj v novo domovino „novi zakon“ češki. Roko- pisov češkega sv. pisma je tudi več. Tako hranijo v draždanski knjižnici „leskovsko sv. pismo“ (bible leskovecká) iz l. 1390.—1410.; dalje je sv. pismo litomerško-vratislavsko, katerega dva dela ima ško- fovska knjižnica v Litomeřicah, tretji pa je pri grofu Vratislavu; to sv. pismo se imenuje tudi sla- vatsko; pisal je je med l. 1410—1416 Matija Ja- kobov iz Prage; vrh tega imamo še olomuško sveto pismo, dokončano l. 1417, pisano in folio na per- gamentu v dveh delih; sv. pismo emavško, sv. pismo Kristine švedske v Vatikanu, sv. pismo šafhúsko in mikulovsko.

Tiskan je bil najprej novi zakon in sicer že l. 1475 v Pelznu, kjer so tiskali tudi psalterij. Praški meščanje: Janez Pytlík, Severin Kramář, Janez od Čáprav in Matija od Belega leva so oskrbeli, da se je leta 1488. izdalo sveto pismo v Pragi, l. 1489. v Kutni gori in leta 1506. s slikami v Benetkah. Melantrich je tiskal nekočkrat sveto pismo, po- čenši od leta 1549. — Češki bratje na Češkem in na Moravi so izdali novi zakon v novem pre- vodu Janeza Blagoslava po grškem izvirniku l. 1564.; nato je pa l. 1579.—1593. izšlo v šestih delih sv. pismo (biblí kralická), katera se je l. 1596. in

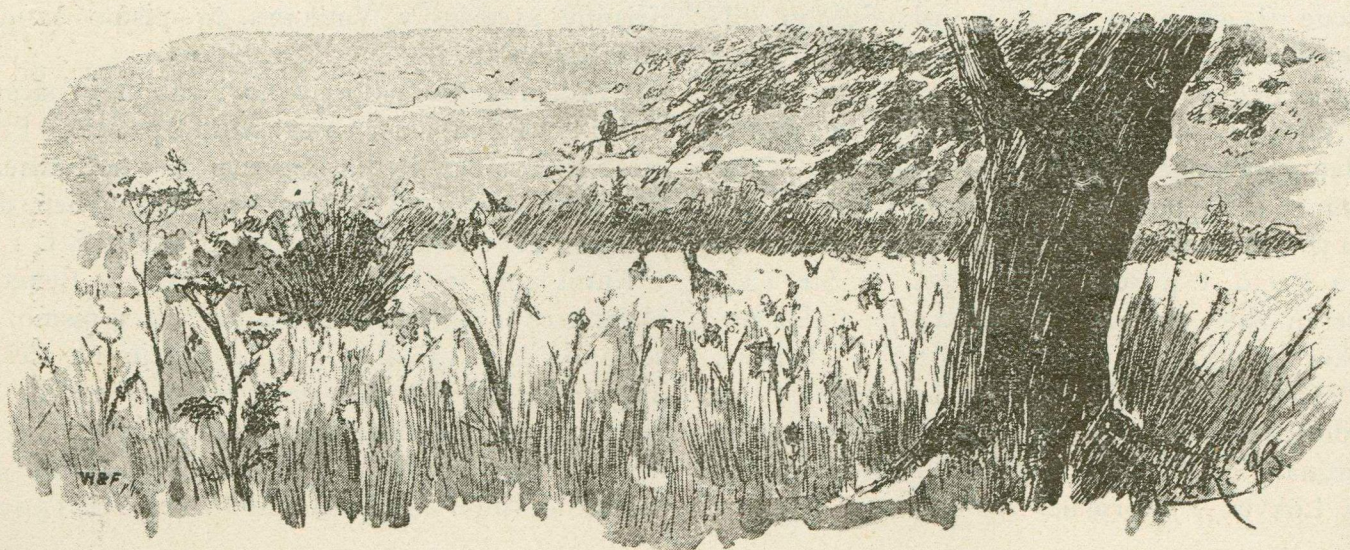
l. 1613. odtisnila iznova. Pozneje l. 1677.—1715. so jezuitje Konštanc Jiří, Šteyer in Borner izdali v treh delih svetováclavsko sv. pismo, katero je iznova izšlo l. 1769.—1771. Nove izdaje sv. pisma izvirajo od Durycha in Procházke, od Krbca, Bezděke, Frencla, Srdínka in Borovega. V novjšem času pa sta izšli dve sv. pismi, bogato ilustrovani in sicer: sv. pismo Dorétovo, katero je izdal Otto in uredil † Štulc in Lenc in „zlató sv. pismo“, katero je založila „sv. václavská záložna“, in ki so ji uredili dr. Borovy, Kyselka in Drozd. To bodi dovolj o češkem sv. pismu!

Ako se gre zato, kako so se gojile pri nas svetopisemske vede, moramo vsekakor imenovati na prvem mestu † dr. Sušila, ki se je zlasti pečal z razlago novega zakona. Njegova učenost je bila orjaška in njegovi spisi so res pravi studenci bogoslovne vede. Zato so tudi skoraj vsi doživeli drugo izdajo, kar pri nas v znanstvenih delih pomenja mnogo. Njegova razlaga knjig novega zakona je izšla v zalogi društva sv. Prokopa v Pragi in sicer v sedmih delih. Prvi štirje obsegajo evangelije, peti dejanje apostolov, šesti (v dveh pododdelkih) liste sv. Pavla (brez lista do Hebr.) in sedmi del ostale spise novega zakona. Za Sušilom pa moramo imenovati drugega Moravca, doktr. Mel. Mlčocha, profesorja v Olomucu, kateri že daljši čas tam pčučuje stari zakon. Iz njegovega peresa izvira „Starověda biblická“, ki jo je založilo l. 1888. društvo sv. Prokopa v Pragi. To je prvo hebrejsko starinoslovje pisano v češčini, in zato smo je pozdravili s veseljem. Še z večjo pohvalo pa smo sprejeli njegov „Psalterium“, o čemer nečem tukaj dalje govoriti, ker sem prepričan, da je to delo že znano iz raznih znanstvenih inojezičnih listov. Meni se zdi, da je ta knjiga v resnici izvrstna. Zato pa res kar nestrpno čakamo Mlčochovega slobodnega, metriškega prevoda psalmov po izvirniku; pri tem poudarjam, da ga bodo gotovo vsi veselili; do sedaj je malo znan, ker ga je bil Mlčoch izdal samo v kamenotisku. Na češkem bogoslovnem oddelku predava stari zakon profesor dr. Jaroslav Sedláček, po katerega spiskih smo sestavili te

črtice o češkem sv. pismu. Iz svetopisemske vede je napisal ta mladi mož že več spisov; obiskal je tudi že večkrat jutrove dežele. Vrh tega je pa izdal lansko leto hebrejsko slovnico z naslovom: „Lešon hassefarim“ ali „Temelji hebrejskega svetopisemskega jezika“. — To knjigo so splošno hvalili, samo to so opazili ocenjevalci, da pisatelj proti navadnemu načinu začenja sprego s prvo osebo, in ne s temeljno obliko tretje osebe; to pa je pisatelj naredil samo zato, da bi ohranil nam domači način spreganja.

Poleg teh se peča s svetopisemskimi vedami tudi kraljičino-grajski prof. dr. Jan. Nep. Soukup, ki je iz te stroke napisal mnogo temeljitih člankov za „Časopis kat. duhovenstva“. Tako je spisal, da navedem vsaj nekatere njegove spise, med drugimi: „Vsebina knjige Jobove“ in „Politiško delovanje prorokov starega zakona“. Soukupu se pridružuje po svojem spisu „Chronologie der Bibel“ v tujini dobro znani budjejeviški prof. dr. Raška in prof. dr. Jiráček, kateri spisuje članke iz svetopisemskih ved vzlasti v Ottov „Naučný slovník“. Tudi doktor Jan. Krst. Marek, sedaj kanonik pri sv. Vidu v Pragi, pečal se je s temi vedami; priobčil je n. pr. spis o svetopisemskih apokrifih. — Posebne pozornosti pa je vreden tudi z apologetičnega stališča članek Julija Chodníčka „Mere Noetove ladije“ v Časop. kat. duch. l. 1878., kjer dokazuje na temelju višje matematike verodostojnost dotičnih svetopisemskih podatkov. Ta članek je predelal za širje občinstvo v predlanski „Vlasti“ učitelj Kočí, izšolan tehnik; o priliki petdesetletnice škof. je bil podan v latinskem prevodu kapelana Baueröpla sv. Očetu v Rimu. Naposled ne smemo zamolčati dr. Janeza Šykore, profesorja v Pragi, ki piše raznovrstne članke iz novega zakona v različne časopise in v Ottov „Naučný slovník“. — Preje so seveda že mnogi drugi delovali v tej stroki, n. pr.: Dobrovský, Dracký, Turner, Körner, Frencl, Kozelka, Bílý itd., ki jih že pokriva črna zemlja.

 Današnji številki je pridejan „Vozni red železnic na slovenskem ozemlju“ od 1. rožnika do 1. vinotoka 1894.

Spomenik ob novi dolenjski železnici.

(Konec.)

Ozrimo se tukaj na sedanje razmere in dolžnosti Slovencev sploh.

Ne vem, ali sodim pretrdo ali premilo. Mislim namreč, da je naš narod sam mnogo kriv neugodnega svojega stanja. Ne zvrčajmo vsega na sosede! Oni želé dobro živeti in ne vprašajo, ali moramo mi zaradi tega trpeti. Če bi bili Slovenci velik in mogočen narod, delali bi morda ali skoro gotovo tudi tako. S tem ne pridemo ne za korak naprej, če se samo srdimo nad tem in onim sosedom. Ne, narobe ravnajmo! Cenimo sosede, bodimo ž njimi prijazni in si prisvojimo od njih to, kar nam koristi! Med tem pa okrepčujmo lastni narod in ga povzdignimo do skrajne moči in kreposti! Nismo večji tedaj, kadar je sosed manjši; treba, da vzrastemo in se okrepimo sami iz sebe.

Najprej narodu več svetlobe, več prave omike! Te omike pa mu ne podajajo puhle besede, marveč temeljiti šolski uk in pazno čitanje dobrih knjig. Nikar ne pravimo narodu, da mnogo vé, marveč kažimo mu, česa še potrebuje, česa mu je treba učiti se. V tem uku pa mora biti verski nauk prvi in glavni. Veronauk je narodu podlaga, je njegovo modroslovje, pravoslovje, pravo — — s kratka: temeljiti verski nauk dá človeku bogat zaklad „inteligencije“ ali omike, ki se ne dá namestiti z nikako drugo oliko, niti učenostjo.

Drugič treba iz naroda izrjavati napake. Vsak narod ima napake, tudi naš slovenski jih ima. Te iztrebimo! Ne bodimo otroci in ne prepirajmo se, kdo je bolj národen, kdo je manj. Poboljšamo sebe in ljudstvo v drugih stvaréh! Ugnezdila se je tu in tam nekaka navidezna odločnost, kateri pravijo nekateri brezobzirnost, a smeli bi ji tudi reči „surovost“. Če tudi moramo biti odločni proti nasprotnikom, ki nam kratijo naše pravice, vendar nikar ne zábimo dostojnosti. Najhujše je, če se nedostojnost vtepe celó v leposlovje, če se košati kot frivolnost in potem še ponaša kot pristna umetnost. Kaj bo z narodom, ako ga vodijo prvaki po takih polzkih potih in mu za krepčilo ponujajo strupa!

Da razjeda moč našega ljudstva zapravljalivost in semtertje pijančevanje, kdo tega ne vé? Cerkev ustanavlja družbe treznosti in hoče tako rešiti nesrečneže: a izmed veljavnih rodoljubov jo podpira malokdo. To priča, da smo grozno zaslepljeni. Nekateri cenijo samo to, kar naredé sami. Naj bi katoliška cerkev v naši domovini delala čudeže, njeni nasprotniki ne bi jih priznavali.

Ali ni napačno, da cenimo dandanes samo veliko politiko in se zanimamo le za splošna vprašanja? Delati treba dejansko, pomagati ne idejam, ampak ljudem. Učitelj n. pr., ki vestno izpolnjuje svojo dolžnost, ki polaga v otroke seme plemenitega značaja, ki si zna z ljubeznijo pridobiti njih zaupanje in jih vodi k Bogu, tak mož stori za narod mnogo več, kakor nestanovitni veljak, ki hoče biti vsemu narodu na čelu.

V narodu utrjujmo značajnost! Slovenci se zavedajmo, da smo Slovenci in se tega oklepajmo, kakor se oklepamo rojstvene hiše. Mehkost in prijenljivost nam je škodila že neizmerno. Poslednji naš kmetič naj se zaveda, da je Slovenec in da mora to ostati, da ima kot Slovenec pravice, in da je dolžan potezati se zanje.

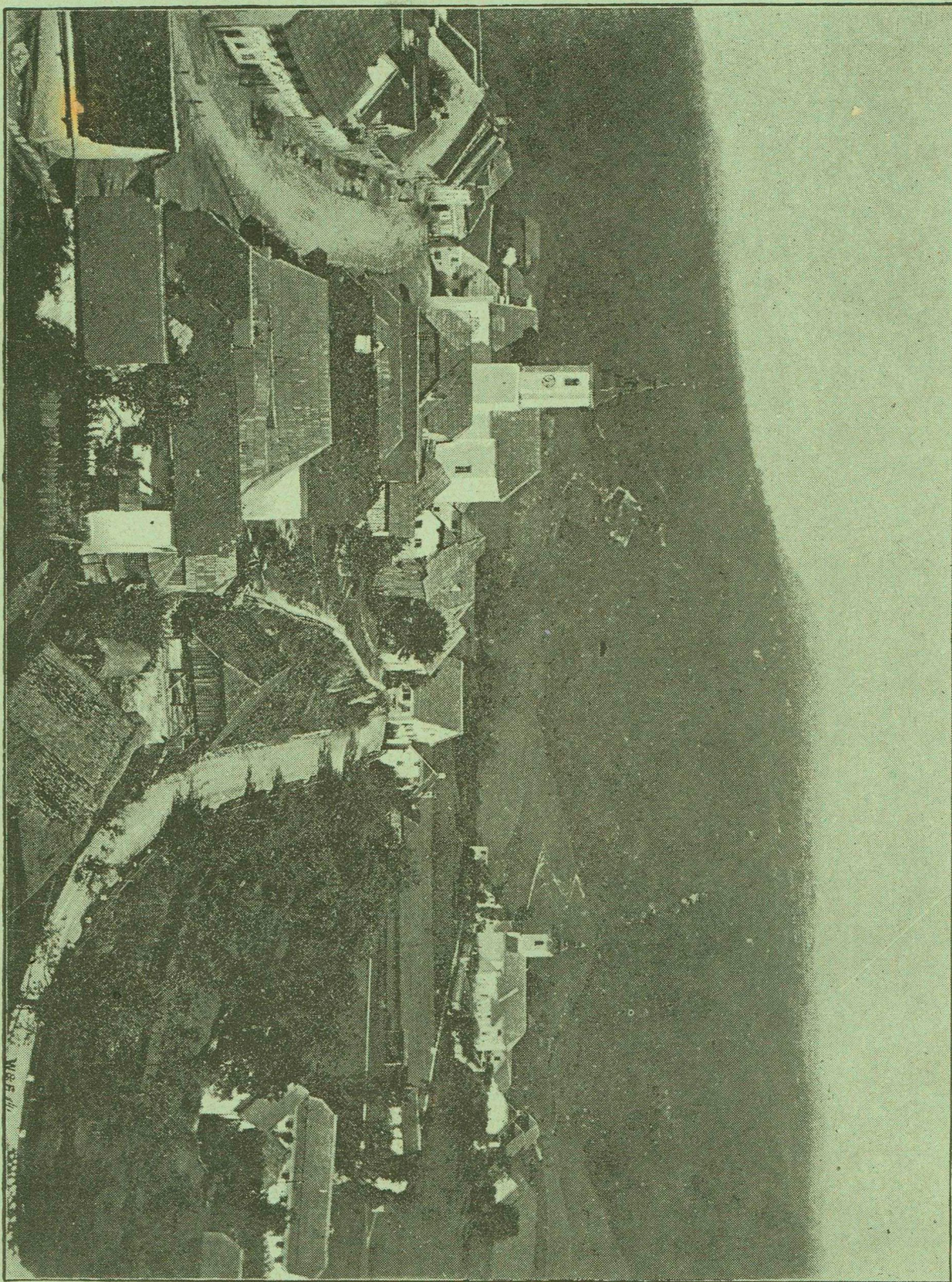
Kar se le dá storiti, storimo za gmotno napredovanje naše. Ubožen narod mora pomagati in služiti bogatejšemu. Neizrekljivo veselo je, da se je v poslednjih časih za Slovence marsikaj storilo ali vsaj ukrenilo, kar bo utrdilo in povzdignilo njih gmotno stanje. Železnice, vodovodi, podpore — to bo marsikateremu pomoglo do sreče ali vsaj do boljšega življenja. Seveda — mnogo ni, temveč še vedno premalo. Zato pa naj delujejo naši veljaki neprestano na to stran, tembolj, ker je v takih stvaréh manj nasprotovanja, kakor v narodnih, jezikovnih in šolskih vprašanjih.

Slovenci smo v obče pohlevni ljudje. Zaradi tega svojstva nam ni treba biti žal. Ošabnost in oholost je pahnila že mnoge narode v prepad,

nas pa — upajmo — bo varovala skrb Onega, kateremu ugaja ponižnost. Pohlevnost se lepo vjema z neupogljivo trdnostjo. Pa tudi zvestoba

do cerkve in države nas mora dičiti, ker brez te smo kakor rod, odsekan od telesa. — V vsem našem narodnem delu naj nas vodi, priganja,

Višnja gora, kakoršna je bila pred železnico. (Po fotografiji.)

podpira neumorna pridnost. Kakor vozi železnica hitro od kraja do kraja, tako delajmo urno in neprestano za svoj namen!

S takim delom si priborimo boljšo bodočnost. Bog daj, da bi tudi Dolenjcem došla boljša bodočnost po novi železnici!